

T.C.

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**1869-1876 TARİHLİ CEYB-İ HÜMÂYÜN DEFTERİNE GÖRE
SULTAN ABDÜLAZİZ İHSANLARI**

Ümmehan ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2022

©2022-Ümmehan ÖZ

T.C.

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**1869-1876 TARİHLİ CEYB-İ HÜMÂYÛN DEFTERİNE GÖRE
SULTAN ABDÜLAZİZ İHSANLARI**

**SULTAN ABDULAZİZ İHSANS ACCORDING TO THE CEYB-
I HUMAYUN BOOK DATED 1869-1876**

Hazırlayan

Ümmehan ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Murat TUĞLUCA

KIRŞEHİR-2022

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Ümmehan ÖZ tarafından hazırlanan “1869-1876 *TARİHLİ CEYB-İ HÜMÂYÛN DEFTERİNE GÖRE SULTAN ABDÜLAZİZ İHSANLARI*” adlı tez çalışması 11.04.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman ..... (İmza)

Doç. Dr. Murat TUĞLUCA

Üye ..... (İmza)

Doç. Dr. Mehmet GEL

Üye ..... (İmza)

Doç. Dr. Biray ÇAKMAK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2022

(İmza)

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2022

Ümmehan ÖZ

İmza

ÖZET

1869-1876 TARİHLİ CEYB-İ HÜMÂYÛN DEFTERİNE GÖRE SULTAN ABDÜLAZİZ İHSANLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Ümmehan ÖZ

Danışman: Doç. Dr. Murat TUĞLUCA

2022 - (XI+74)

Tarih Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Murat TUĞLUCA

Doç. Dr. Mehmet GEL

Doç. Dr. Biray ÇAKMAK

Bu çalışmada Sultan Abdülaziz dönemine ait Ceyb-i Hümayûn hazinesi incelenmiştir. Araştırma neticesinde gelirler, giderler, ihtiyaçlar ve yapılan ihsanlar hazine dahilinde ele alınmıştır. Ceyb-i Hümayûn defterinde yer alan maaş verileri analiz edilmiştir. Sultan Abdülaziz döneminde Mabeyn-i Hümayûn'a bağlı olarak varlığını devam ettiren Ceyb-i Hümayûn'un tahsisatı Hazine-i Hassa tarafından sağlanmıştır. Saray masrafları ve çalışanların maaşları Ceyb-i Hümayûn tarafından karşılanmıştır. Ayrıca Ceyb-i Hümayûn çerçevesinde yapılan ihsanların boyutu, padişahın kişisel ve sosyal yanı incelenmiştir. Çalışma, Sultan Abdülaziz'in bu hazine üzerinden kurumlara yaptığı tahsisatları, şahıslara verilen maaşları ve çeşitli vesilelerle yapmış olduğu ihsanları sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ceyb-i Hümayûn, Abdülaziz, Hazine-i Hassa, Mabeyn-i Hümayûn.

ABSTRACT

SULTAN ABDULAZİZ İHSANS ACCORDING TO THE CEYB-I HUMAYUN BOOK DATED 1869-1876

M.Sc. Thesis

Preparer: Ümmehan ÖZ

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Murat TUĞLUCA

2022 - (XI+74)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

History Department

Jury

Assoc. Prof. Dr. Murat TUĞLUCA

Assoc. Prof. Dr. Mehmet GEL

Assoc. Prof. Dr. Biray ÇAKMAK

In this study, Ceyb-i Hümâyûn treasury belonging to the period of Sultan Abdülaziz was examined. As a result of the research, incomes, expenses, needs and donations are handled within the treasury. The salary data in the Ceyb-i Hümâyûn book were analyzed. The allocation of Ceyb-i Hümâyûn, which continued its existence under the Mabeyn-i Hümâyûn during the reign of Sultan Abdülaziz, was provided by the Treasury-i Hassa. The palace expenses and the salaries of the employees were covered by Ceyb-i Hümayun. In addition, the size of the grants made within the framework of Ceyb-i Hümâyûn, the personal and social side of the sultan were examined. The study presents the appropriations made by Sultan Abdulaziz to institutions through this treasury, the salaries given to individuals and the grants he has made on various occasions.

Keywords: Ceyb-i Hümâyûn, Abdulaziz, Treasury of Hassa, Mabeyn-i Hümâyûn.

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti'nde zaman içerisinde padişahın özel hazinesi olarak varlığını sürdüren Ceyb-i Hümayûn, değişen şartlara göre başka hazinelerin bünyesine girmiştir. Buna bağlı olarak gelirlerinde ve giderlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Yaşanan değişimlere rağmen padişahın cebi olma özelliğini hiç kaybetmemiştir. 1847 ve 1867 yılları arasında kendi adıyla kullanılmayan Ceyb-i Hümayûn, Sultan Abdülaziz döneminde eski ismine, özelliğine ve gelirlerine tekrar kavuşmuştur. Bu hazine dönemin sosyal olaylarında devreye giren ihsanlar ile adından söz ettirirken, 1869-1876 tarihli Ceyb-i Hümayûn defter verilerinden yola çıkarak sarayın giderleri, çalışanların maaşları ve kutsal günlerde yapılan harcamalar noktasında Sultan Abdülaziz dönemi ihsanları incelemeye tabii tutulmuştur.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Ceyb-i Hümayûn idaresi ve bu hazinenin nasıl işlediğine dair bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, Ceyb-i Hümayûn'un da içinde bulunduğu Hazine-i Hassa'ya Sultan Abdülaziz döneminde eklenen gelirler ele alınmıştır. Üçüncü ve son bölümde Ceyb-i Hümayûn giderleri çerçevesinde incelenmiştir. 1869-1876 tarihli Ceyb-i Hümayûn defteri ve dönemin sosyal olayları üzerinden değinilmiştir. Defter incelemeleri sırasında saray çalışanlarının maaşları ortaya çıkarılmıştır. Aynı defterde kutsal gün ve aylara ait ihsan adı altında yapılan harcamaların bilgisine ulaşılmıştır.

Çalışmam boyunca maddi ve manevi desteğini hissettiğim sevgili anne ve babama, takıldığım her noktada teknik yardımını esirgemeyen ağabeyim Görkem Koray ÖZ'e, süreç boyunca varlıkları ile bana güç veren dostlarıma; bilgi, tecrübe ve zamanını esirgemeyen sevgili danışman hocam Doç. Dr. Murat TUĞLUCA'ya teşekkürü bir borç bilirim.

İçindekiler

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
TABLolar	ix
GRAFİKLER	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. Konu ve Kapsam	1
2. Amaç ve Yöntem	3
3. Literatür Değerlendirmesi	4
BÖLÜM 1	7
1. CEYB-İ HÜMÂYÛN HAZİNESİNİN TARİHİ VE YAPISI	7
1.1. Sultan Abdülaziz ve Malî Durum	9
1.2. Hazine-i Hassa	10
1.3. Mâbeyn-i Hümayûn	11
BÖLÜM 2	14
2. CEYB-İ HÜMÂYÛN GELİRLERİ VE İHTİYAÇLARIN KARŞILANDIĞI BİRİMLER	14
2.1. Ebniye-i Seniyye	15

2.2. Erzak ve Hububat Anbarı	17
2.3. Hatab Anbarı	17
2.4. Istabl-ı Âmire	18
2.5. Matbah-ı Âmire	18
2.6. Mefruşat-ı Hümâyûn.....	19
2.7. Mihaliç Çiftlikât-ı Hümâyûn	22
BÖLÜM 3	24
3. CEYB-İ HÜMÂYÛN GİDERLERİ	24
3.1. Kurumlara Verilen Tahsisatlar	25
3.1.1. Hazine-i Hümâyûn	26
3.1.2. Hırka-ı Saâdet	28
3.1.3. Teberdârân-ı Hassa	30
3.1.4. Bâbüssaâde.....	31
3.1.5. Mekteb-i Münîfe	31
3.1.6. Daire-i Hümâyûn	33
3.1.7. Diğerleri	34
3.2. Şahıslara Verilen Maaşlar	35
3.2.1. Kethüdâ.....	36
3.2.2. Hademe	36
3.2.3. Kâtip.....	37
3.2.4. Bekçi	38

3.2.5.	Zâbit/Nefer	38
3.3.	Törenler, Yardımlar ve İhsanlar	38
3.3.1.	Velâdet-i Âliyye.....	39
3.3.2.	Sûr-ı Hümâyûn.....	41
3.3.3.	Huzur Güreşleri.....	41
3.3.4.	Musika-i Hümâyûn İhsanları	42
3.3.5.	1873 Viyana Sergisi	43
3.3.6.	1865 Hoca Paşa Yangını.....	45
3.3.7.	1870 Beyoğlu Yangını	46
3.3.8.	Saray Ressamı ve Maaş Sorunu.....	47
3.4.	Kutsal Gün ve Aylarda Yapılan İhsanlar	50
3.4.1.	Ramazan Ayı.....	51
3.4.2.	Iyd-ı Şerîf.....	55
3.4.3.	Iyd-ı Edha	56
SONUÇ	58	
KAYNAKÇA.....	59	
EKLER	65	
ÖZGEÇMİŞ	74	

TABLÖLAR

Tablo 1: 1869-1876 yılları arasında kurumlara verilen aylık tahsisat	25
Tablo 2: 1869-1876 yılları arasında Hazine-i Hümâyûn çalışan maaşları	27
Tablo 3: 1869-1876 yılları arasında Hırka-ı Saâdet çalışanları maaşları	29
Tablo 4: 1869-1876 yılları arasında Teberdârân-ı Hassa çalışanları maaşları	30
Tablo 5: 1869-1876 yılları arasında Bâbüssaâde çalışanları maaşları.....	31
Tablo 6: 1869-1876 yılları arasında Mekteb-i Münîfe çalışanları maaşları	32
Tablo 7: 1869-1876 yılları arasında Daire-i Hümâyûn çalışanları maaşları	33
Tablo 8: 1869-1876 yılları arasında diğer çalışanların maaşları	34
Tablo 9: 1869-1876 yılları arasında bazı görevlilerin maaş durumu.....	35
Tablo 10: 1869-1876 yılları arasında Huzur Dersleri ihsanları	53
Tablo 11: 1869-1876 yılları arasında terâvih ihsanları.....	54
Tablo 12: 1869-1876 yılları arasında İyd-ı Şerîf ihsanları	55
Tablo 13: 1869-1876 yılları arasında Arefe günü ihsanları.....	56
Tablo 14. 1869-1876 yılları arasında İyd-ı Edha ihsanları.....	57

GRAFİKLER

Şekil 1: 1869-1876 tarihli Ceyb-i Hümayûn defterine göre aylık gider dökümü.....50

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
BOA	Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
M.	Miladi
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
R.	Rumi
s.	Sayfa
S	Sayı
T.C.	Türkiye Cumhuriyet
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

1. Konu ve Kapsam

Osmanlı Devleti'nde padişahın cebî¹ olarak nitelendirilen ve iç hazinenin önemli bir kısmını oluşturan Ceyb-i Hümayûn; padişahın özel gelir ve giderlerini, gündelik masraflarını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Padişahın şahsî giderlerinin yanı sıra saray masrafları, çalışanların aylıkları ve saraya bağlı yerlerin giderleri bu hazine aracılığıyla karşılanmıştır.² Osmanlı klasik dönemde Ceyb-i Hümayûn, sırkâtibi tarafından yönetilmiştir. Tanzimat döneminde hazine yönetimi hazine kethüdâsına devredilmiştir. Hazine kethüdâsı tarafından aylık şekilde tutulan defterler, gelirler ve giderleri göstermektedir.³

Ceyb-i Hümayûn yapısında meydana gelen birtakım değişimler nedeniyle 1846 yılında hükümdar hazinesi anlamında kullanılan Hazine-i Hassa adı eklenmiştir.⁴ Klasik dönemden itibaren Ceyb-i Hümayûn olarak kullanılan padişah hazinesi, 1847 yılından sonra bu isim ile anılmamıştır. Bu süre zarfında sadece Hazine-i Hassa adı kullanılmıştır. 1867 yılında Sultan Abdülaziz döneminde Ceyb-i Hümayûn tabiri, Mabeyn Hümayûn'a bağlı olarak başmâbeynci idaresinde yeniden kullanılmaya başlanmıştır.⁵ Ceyb-i Hümayûn'un mali yönetimi ise Hazine-i Hassa tarafından verilen aylık tahsisat ile sağlanmıştır. Ceyb-i Hümayûn hazinesi saltanatın sonuna kadar özelliğini yitirmeden varlığını sürdürmüştür.⁶

Ceyb-i Hümayûn'un her dönem çeşitli gelirleri olmuştur. Mısır'dan gönderilen irsaliye adı verilen vergiler gelir kaynağı olarak başı çekmektedir. Bunun dışında Eflak ve Boğdan'dan gelen vergiler, padişah hasları, malikane gelirleri, İstanbul ve Edirne'de bulunan has bahçelerden toplanan hasılat, müsadere gelirleri, saray ahırlarına ait çayırlardan gelen kiralar, darphane tarafından işletilen maden gelirleri, padişaha ait yedi vakıfların, görevli tayini sırasında padişaha gönderilen hediyeler gibi gelirleri bulunmaktadır.⁷ Tanzimat dönemi ile

---

¹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, c. 1, İstanbul, 1971, s. 265.

² Halil Sahillioğlu, "Ceyb-i Hümayun", *DİA*, c. 7, İstanbul, 1993, s. 465-467.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara, 1948, s. 82.

⁴ Arzu Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, TTK, Ankara, 2000, s. 19.

⁵ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, s. 78-79.

⁶ Sahillioğlu, "Ceyb-i Hümayun", s. 465-467.

⁷ Erkan Işıktaş, *R.1287/M.1871 yılı Ceyb-i Hümayûn (Ceyb ve Harcı Hâssa-i Şahane) Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2013, s. 24-25; Muhammet Nuri Tunç, *Ceyb-i Hümayûn Hazinesi ve R.1288 (M.1872) Tarihli Ceyb ve*

Ceyb-i Hümâyûn gelir kaynaklarında değişiklik meydana gelmiştir. Mali anlamda Hazine-i Hassa'dan gönderilen tahsisatı almaları nedeniyle bu kuruma bağlı yerlerin gelirleri Ceyb-i Hümâyûn hazinesine aktarılmıştır. Sultan Abdülaziz döneminde padişah hazinesinin ihtiyaçları doğrultusunda Ebniye Seniyye, Istabl-ı Âmire, Mefruşat-ı Hümâyûn, Mihaliç Çiftlikât, Erzak, Hububat ve Hatab Anbarları gelir olarak eklenmiştir.⁸ Bu birimler yalnızca gelir kalemi olarak girmemiştir. Burada çalışan görevlilerin maaşları ve birimlerde kullanılacak malzemelerin tahsisatı, Ceyb-i Hümâyûn ya da Hazine-i Hassa vasıtasıyla ödenerek gider kalemleri de olmuştur.⁹

Ceyb-i Hümâyûn gider kalemlerine gelecek olursak yapılan harcamalar tutulan defterlere ihsan adıyla kaydedilmiştir. Klasik dönemde cep harçlığı adıyla harcamalar yapılmıştır. Ceyb-i Hümâyûn'un gelir kalemlerinden biri olan Mısır irsaliyesi, dış hazine zor durumda kaldığında sefer gideri olarak iç hazineye geri ödenmek şartıyla kullanıma sunulmuştur. Bunlar haricinde Surre-i Hümâyûn alayları ile gönderilen para ve hediyeler, fitreler, sadaka ve bahşişler, saray çalışanlarının özellikle harem aylıkları, yabancı devletlere gönderilen hediyeler, cuma selamlığı gibi merasimlerde halka ve sportif faaliyetlerde bulunan katılımcılara verilen atıyyeler önemli harcamalar arasında yerini almıştır.¹⁰ Klasik dönemde padişah yaptığı gezilerde yanında akçeleri taşıyan çantacı bulundurmıştır.¹¹ Bu adet Sultan Abdülaziz döneminde de devam etmiştir.¹² Ayrıca Ramazan ayı, bayramlar ve kandiller gibi o günün önemine binaen saray tarafından yapılan harcamalar padişahın cebinden karşılanmıştır.¹³

Tanzimat dönemi ile Ceyb-i Hümâyûn giderlerinde değişim yaşanmıştır. Sultan Abdülaziz'in tahta geçmesiyle birlikte malî anlamda önlemler alınmıştır. Sarayda değerli eşya kullanımını yasaklanırken maaşlar yeniden belirlenmiştir. Hanedan üyelerinin maaşları padişah hazinesinden alınarak Maliye Hazinesi'ne devredilmiştir.¹⁴ Harem-i Hümâyûn, Hazine-i Hassa,

---

Harc-ı Hâssa Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2013, s. 31-32.

⁸ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 32.

⁹ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezâreti*, s. 64.

¹⁰ Işıktaş, *R.1287/M.1871 yılı Ceyb-i Hümâyûn (Ceyb ve Harc-ı Hâssa-i Şahane) Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, s. 25-26; Tunç, *Ceyb-i Hümâyûn Hazinesi ve R.1288 (M.1872) Tarihli Ceyb ve Harc-ı Hâssa Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, s. 32-33.

¹¹ Sedat Kanat, *Sultan II. Abdülhamit Döneminde Mabeyn-i Hümâyûn ve Görevleri*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2018, s. 40.

¹² Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 110-111.

¹³ Arzu Terzi, "Hazine-i Hâssa", *DİA*, c. 17, İstanbul, 1998, s. 137-141.

¹⁴ Cevdet Küçük, "Abdülaziz", *DİA*, c. 1, İstanbul, 1988, s. 179-185.

Mâbeyn Hümâyûn ve Teberdârân-ı Hassa birimlerinde çalışan görevlilerin maaşı yine Ceyb-i Hümâyûn vasıtasıyla ödenmiştir. Velâdet-i Âliyye ve Sûr-ı Hümâyûn törenlerinin harcamaları ve ihsanları verilmiştir. Bu törenler esnasında yapılan Huzur Güreşleri'nde padişah katılımcılara ihsanlar bahşetmiştir.¹⁵ Eskiz çizmekten ve beste yapmaktan keyif alan Sultan Abdülaziz resim ve müzik alanında harcamalar yapmıştır. Yine bu dönem yaşanan iki önemli yangın sonrası padişah kendi hazinesinden yardımda bulunmuştur. Kutsal gün ve aylara denk gelen zamanlarda ise saray masrafları Ceyb-i Hümâyûn tarafından karşılanmıştır.

Zaman zaman değişikliğe uğrayan Ceyb-i Hümâyûn, padişahın şahsi hazinesi olma özelliğini kaybetmemiştir. Bu özelliğine rağmen hakkında çok sayıda çalışma hazırlanmamıştır. Bu çalışmanın hedefi konuyla ilgili çalışmalara katkı sağlamaktır. Araştırma sırasında 1869-1876 (H. 1286-1293) tarihli Ceyb-i Hümâyûn masraf defteri incelenerek Sultan Abdülaziz dönemi ele alınmıştır. Fakat bazı başlıklarda Ceyb-i Hümâyûn ile bağlantılı olarak defterin kapsamı dışında konulara değinilmiştir.

Bu doğrultuda yapılan araştırma esnasında şu sorulara cevap aranmıştır:

- Ceyb-i Hümâyûn nedir? Nasıl bir değişim geçirmiştir?
- Sultan Abdülaziz döneminde Ceyb-i Hümâyûn'un gelirleri nelerdir?
- 1869-1876 Ceyb-i Hümâyûn defterinden yola çıkarak kurumlara ve görevlilere sağlanan tahsisat miktarı nedir? Dağılımları nasıl yapılmıştır?
- Sultan Abdülaziz'in yaptığı ihsanlar nelerdir? Verilen ihsanlardan yola çıkarak padişahın özel hayatı konusunda bilgi sahibi olabilir miyiz?
- Padişahın harcamalarında dönemsel farklılıklar gözlenebiliyor mu?

2. Amaç ve Yöntem

Çalışmanın temel amacı Ceyb-i Hümâyûn hazinesine bağlı olarak gerçekleşen gelirlerin ve giderlerin Sultan Abdülaziz Dönemi üzerinden incelemesini yapmaktır. Bu bağlamda Ceyb-

---

¹⁵ Mehmet Türkmen, "Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (Ts.Md. D)'nde: Osmanlıda Güreşçilere Maddi İhsanlar" *Destan-ı Kırkpınar Dergisi, Kırkpınar Kültürünü Tanıtma ve Yaşatma Derneği Dergisi*, 2016, s. 31-32; Umut C. Karadoğan, "Osmanlı Sarayında Pehlivanların Himaye Edilmesi ve Ceyb-i Hümâyûn Defterlerine Kaydedilmeleri", *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sinop, 2021, s. 297.

i Hümâyûn idaresi ele alınarak hazineye giren yeni gelir kaynaklarının tespitinin yapılması; Ceyb-i Hümâyûn defteri üzerinden her ay düzenli olarak kurumlara verilen tahsisatlar ve görevlilerin maaş durumlarının incelenmesi; yapılan ihsanlar neticesinde sosyal durumlara ve dönem sorunlara göz atılması; harcamaların gidişatına göre padişahın özel hayatından kesitlerin sunulması; Ramazan ayı, bayram gibi dini günlerde yapılan ihsanların ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için Ceyb-i Hümâyûn nasıl işlediği, hazineye giren gelirlerin giderleri ne ölçüde karşıladığı, kurumlara sağlanan tahsisatın saray görevlilerinin maaşları açısından ne derece önemli olduğu, ihsanların hangi durumlarda verildiği ve ne ölçüde harcandığı, kutsal vakitlerde yapılan ihsanların hazinenin yıl içindeki giderlerini ne yönde etkilediği sorularına cevap aranmıştır.

Bu çalışmada kaynak tarama ve analiz yöntemleri kullanılmıştır. Kaynak kümesi olarak 9005 numaralı Ceyb-i Hümâyûn defteri seçilmiştir. Bu defter 1869-1876 yıllarını kapsamasına rağmen yapılan tablolarda 1874 yılına ait veriler kullanılmıştır. Temelde çalışmanın omurgasını bu defter oluşturmakla birlikte başka araştırmacılarca incelenen defterlerin verileri de yeri geldiğinde kullanılmıştır. Aşağıda çoğunlukla faydalanılan bu çalışmaların kısa bir değerlendirmesi yapılmıştır.

3. Literatür Değerlendirmesi

Ceyb-i Hümâyûn, padişahın şahsi hazinesi olarak Osmanlı Devleti'nin klasik döneminden itibaren kullanılmıştır. Bu özelliğine rağmen hakkında yapılan çalışma sayısı kısıtlı kalmıştır. Konu hakkında neden yeterli araştırma yapılmadığı sorusuna; belgelerin düzenli bir defter şeklinde tutulmaması, bir dönem Ceyb-i Hümâyûn adının kullanılmaması ve konu hakkında kaynak sayılabilecek bir eserin bulunmaması şeklinde cevaplar verilebilir.

Ceyb-i Hümâyûn konusuyla ilgili çoğunlukla yüksek lisans tezi düzeyinde çalışmalar karşımıza çıkıyor. Tezler daha çok padişah ve dönemi olarak ele alınmıştır. Murathan Küçükali, II. Mustafa hazinesini¹⁶ incelerken Mesut Yolal, V. Mehmed Reşad hazinesini¹⁷ incelemiştir.

---

¹⁶ Murathan Küçükali, *Sultan II. Mustafa Döneminde Ceyb-i Hümâyûn Hazinesi Masrafları*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.

¹⁷ Mesut Yolal, *01490, 01491 ve 1492 Numaralı Hazine-i Hassa (Ceyb-i Hümâyûn) Defterleri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi: R.1327-1328/M.1911-1912*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2013.

Ahmet Yiğit'in, III. Ahmed'le ilgili¹⁸ makalesi mevcuttur. Sultan Abdülaziz'le ilgili de tezler yapılmıştır. Bu tezlerin verileri yukarıda değinildiği üzere bu çalışma esnasında kullanılmıştır. Erkan Işıktaş'ın 1871 tarihli Ceyb-i Hümâyûn defteri¹⁹, Muhammet Nuri Tunç'un 1872 tarihli Ceyb ve Harc-ı Hâssa defteri²⁰ ve Yusuf Kesgin'in Ceyb-i Hümâyûn defterlerine göre incelediği huzur güreşleri²¹ hakkında yüksek lisans tezleri yapılmıştır. Ayhan Doğan'ın ise 1870 ve 1872 tarihlerini kapsayan Ceyb-i Hümâyûn'la²² ilgili makale çalışması vardır.

Ceyb-i Hümâyûn hakkında ana kaynak olabilecek bir esere rastlanmamasına rağmen Sultan Abdülaziz döneminde Ceyb-i Hümâyûn'la bağlantılı olan Hazine-i Hassa ile ilgili yazılı eser bulunmaktadır. Arzu Terzi tarafından kaleme alınmış "Hazine-i Hassa Nezareti"²³ adlı eserde Ceyb-i Hümâyûn hazinesinden, bu hazineye dahil olan gelirler, giderler ve ihtiyaçlardan sık sık bahsedilmiştir. Yazım aşamasında başvuru kaynağı olmuştur.

Birinci ve üçüncü bölümde Sedat Kanat'ın Mabeyn-i Hümâyûn'un görevleri²⁴ adlı doktora tezi saray görevlileri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. İkinci bölümde Döndü Çavdar'ın Mefruşat-ı Hümâyûn'u²⁵ ve Necmi Odabaşı'nın "Mihaliç Çiftlikat-ı"²⁶ hakkında çalışma yapılan doktora tezleri incelenirken Arzu Terzi'nin Ebniye-i Seniyye²⁷ ve Zeynep

---

¹⁸ Ahmet Yiğit, "III. Ahmet Dönemi Huzur Güreşleri ve Güreşler İçin Yapılan Ceyb-i Hümayun Harcamaları", *History Studies International Journal of History*, S. 6, 2014.

¹⁹ Erkan Işıktaş, *R.1287/M.1871 yılı Ceyb-i Hümâyûn (Ceyb ve Harc-ı Hâssa-i Şahane) Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2013.

²⁰ Muhammet Nuri Tunç, *Ceyb-i Hümâyûn Hazinesi ve R.1288 (M.1872) Tarihli Ceyb ve Harc-ı Hâssa Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2013.

²¹ Yusuf Kesgin, *Ceyb-i Hümâyûn Defterlerine Göre Osmanlı Padişahları, Güreş ve Güreşçiler*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2020.

²² Ayhan Doğan, "R.1286-1288/M.1870-1872 Tarihli Ceyb-i Hümâyûn Defterleri'ne Göre Sultan Abdülaziz'in Özel Hazinesi'nin Durumu", *Turkish Studies*, S. 9, Ankara, 2014.

²³ Arzu Terzi, *Hazine-i Hassa Nezâreti*, TTK, Ankara, 2000.

²⁴ Sedat Kanat, *Sultan II. Abdülhamit Döneminde Mabeyn-i Hümayun ve Görevleri*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2018.

²⁵ Döndü Çavdar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mefruşat-ı Hümayun İdaresi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 2015.

²⁶ Necmi Odabaşı, *Mihaliç Çiftlikat-ı Hümayunu ve İdaresi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa, 2014.

²⁷ Arzu Terzi, "XIX.Yüzyıl Sonlarında Ebniye-i Seniyye İdaresi (Görevleri ve Teşkilatı)", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1998.

Özlü'nün İstabl Amire²⁸ adlı makale çalışmaları da bu birimleri anlamaya yardımcı olmuştur. Saray inşaatları hususunda Tuncay Cengiz Göncü'nün²⁹ yüksek lisans tezinden faydalanılmıştır.

Üçüncü bölümde merasimleri inceleme adına Merve Çakır³⁰ ve Leyla Uçan³¹ tarafından çalışılan makaleler yardımcı olmuştur. Merasimlerde yapılan güreşler hakkında Umur C. Karadoğan'ın makale çalışmasından yararlanılmıştır. Bu dönem yaşanan yangınlarla ilgili T. Cengiz Göncü³², Merve Cemile Keyvanoğlu³³ ve Sibel Gürses Söğüt'ün³⁴ makale çalışmaları incelenirken padişahın kendi hazinesini kullanarak yardım yaptığı tespit edilmiştir. Mimar Ceren Göğüş'ün Viyana Sergisi'yle ilgili yaptığı³⁵ yüksek lisans tezi, Hikmet Toker tarafından doktora tezi ile incelenen dönem müziği³⁶, Agata Wójcik'in³⁷ ve Fatma Ürekli'nin³⁸ Stanisław Chlebowski'yi merkeze aldığı makaleler de Sultan Abdülaziz döneminde sanat erbabına bakış açısı ve ihsanları hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır.

---

²⁸ Zeynel Özlü, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İstabl-ı Âmirenin Gelir ve Giderleri ile İlgili Bir Değerlendirme", *Bilgi Dergisi*, 2013.

²⁹ Tuncay Cengiz Göncü, *Beylerbeyi Sarayı'nın İnşa Süreci, Teşkilatı ve Kullanımı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.

³⁰ Merve Çakır, "Osmanlı Hanedanında Doğum: Velâdeti Hümâyûn", *Topkapı Sarayı Hümâyûn: Harem Padişahın Evi*, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul, 2012.

³¹ Lale Uçan, Dolmabahçe Sarayı'nda Çocuk Olmak: Sultan Abdülaziz'in Şehzâdelerinin ve Sultanefendilerinin Çocukluk Yaşantılarından Kesitler, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 14, 2019.

³² T. Cengiz Göncü, "Abdülaziz Döneminde Yayımlanan Bir Yangın Tembihnamesi Üzerine Bazı Tespitler", *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, S. 7, 2018.

³³ Merve Cemile Keyvanoğlu, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", *OTAM*, S.41, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2017.

³⁴ Sibel Gürses Söğüt, "Yeni Belgelerle 1865 Hocapaşa Yangınının Sınırları", *Toplumsal Tarih*, S. 263, İstanbul, 2015.

³⁵ Mimar Ceren Göğüş, *19. YY. Avusturya Gazeteleri Işığında Osmanlı İmparatorluğunun 1873 Viyana Dünya Sergisine Katılımı*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

³⁶ Hikmet Toker, *Sultan Abdülaziz Dönemi'nde Osmanlı Sarayı'nda Müzik*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2012.

³⁷ Agata Wójcik, "Stanisław Chlebowski, Sultan Abdülaziz'in Sarayında", (Çev.) Nazan Erbil, *T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı*, 2019.

³⁸ Fatma Ürekli, Leh Asıllı Stanisław Chlebowski'nin Osmanlı Saray Ressamı Olarak İstihdamı ve Ayrılışı, *Tarih Dergisi*, İstanbul, 2020, S. 71.

BÖLÜM 1

1. CEYB-İ HÜMÂYÛN HAZİNESİNİN TARİHİ VE YAPISI

Ceyb-i Hümâyûn, padişahın şahsî parası için kullanılan bir tabirdir. Cep kelimesi ile hümâyûn kelimesinin birleşimiyle ortaya çıkan Ceyb-i Hümâyûn, padişahın cebi olarak adlandırılmıştır.³⁹ Ceyb-i Hümâyûn Akçesi, Cep Akçesi, Ceyb-i Hümâyûn Harçlığı, Aylık-ı Ceyb-i Hümâyûn, Ceyb-i Hümâyûn Dâiresi gibi isimlerle tutulan defterlerde yer almıştır.⁴⁰ Klasik dönemde cep akçesi şeklinde kullanılırken Tanzimat dönemi ile isminde barındırdığı akçe tabiri kaldırılmıştır.⁴¹ Ceyb-i Hümâyûn hazinesinin kurulma gayesi gerektiği zaman padişaha tahsisat sağlayıp resmî bir dâire vasıtasıyla gelirler ve giderleri kontrol altında tutmaktır. Bu gelir ve gider masraflarının yanı sıra saray çalışanlarının maaşları da Ceyb-i Hümâyûn vasıtasıyla ödenmiştir. Ceyb-i Hümâyûn'un idaresi klasik dönemde sırkâtibi adı verilen yüksek dereceli bir memur tarafından yapılmıştır.⁴² Sırkâtibi tarafından tutulan defterin teslimat kısmına saray masrafları kaydedilmiştir.⁴³ Tanzimat dönemi ile Ceyb-i Hümâyûn idaresi hazine kethüdâsı tarafından icra edilmiştir. Her aya mahsus gelirler ve giderleri gösteren hazine defterleri, görevli kethüdâ tarafından padişaha sunulmuştur.⁴⁴

Ceyb-i Hümâyûn hazinesinin tarihi Fatih Sultan Mehmed'in saltanatına dayanmaktadır. Bu devirde başdefterdar tarafından tutulan defterlerde cep harçlığı tabiri geçmektedir.⁴⁵ Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise hazine konusunda yaşanan teşkilatlanma süreci ile Mısır eyaletinden gönderilen 5000 altın sikke Ceyb-i Hümâyûn'a gelir olarak tahsis edilmiştir.⁴⁶ XVII. yüzyıla kadar iç hazinenin kollarından biri olan Ceyb-i Hümâyûn, dış hazine'de bulunan ihtiyaç fazlası gelirleri muhafaza eden birimler arasında yer almıştır. İçinde altın ve gümüş gibi değerli eşyalar bulundurmıştır. Dış hazine paraya ihtiyaç duyduğu vakit geri ödemek şartıyla iç hazine kaynaklarından tahsisat almıştır. İç hazine kaynakları bu yönüyle kredi özelliği taşımıştır.⁴⁷ Hazine kethüdâsı, iç hazine kayıtlarını tutan ve padişaha arz eden görevlidir. Başkâtip ise onun

³⁹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 265.

⁴⁰ Sahillioğlu, "Ceyb-i Hümayun", s. 465-467.

⁴¹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 265.

⁴² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi", *Belleten*, Ankara, 1978, s. 79.

⁴³ Sahillioğlu, "Ceyb-i Hümayun", s. 465-467.

⁴⁴ Uzunçarşılı, "Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi", s. 82.

⁴⁵ Cengiz Orhonlu, "Hazine", *DİA*, c. 17, İstanbul, 1998, s. 130-133.

⁴⁶ Sahillioğlu, "Ceyb-i Hümayun", s. 465-467.

⁴⁷ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezâreti*, s. 2.

yardımcısı ve hazinenin anahtarını muhafaza eden görevlidir. Hazineden para veya değerli eşya çıkarılması gerektiğinde padişah izni ile görevlilerin huzurunda açılmaktadır. Gereken para ya da eşya alındıktan sonra yapılan işlem deftere kaydedilmektedir.⁴⁸ Ceyb-i Hümâyûn'un gelirlerinden olan Mısır irsaliyesi de bu amaç doğrultusunda dış hazineye ödenek olarak verilmiştir. Bu ödenek Kanuni Sultan Süleyman dönemi Zigetvar Seferi için kullanılırken I. Ahmed, İran Seferi için devlet görevlilerinin kullanma isteği üzerine, "Mısır hazinesi bizim ceyb harçlığımızdır" diyerek reddetmiştir.⁴⁹

Darphane-i Âmire olarak adlandırılan para basmakla görevli birim, XVIII. yüzyılın ortasında farklı bir konuma gelerek padişaha ait masrafları karşılayan Ceyb-i Hümâyûn'a ait gelirlerin idaresini üstlenmiştir. II. Mahmud döneminde yeni kurulan ordunun masrafları için darphanenin idaresinde bulunan Ceyb-i Hümâyûn'a ait emlak gelirleri alınmıştır.⁵⁰

Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile malî anlamda değişimler yaşanmıştır. Devletin bünyesinde yer alan hazineler, maliye hazinesine devredilmiştir. Padişahın kullanımında bulunan Ayazağa, Kandilli, Yapağıca, Bahşayış ve İzzeddin çiftlikleri dışında bütün emlak ve çiftliklerin gelirleri de maliye hazinesine aktarılmıştır. Bunun karşılığında 1840 yılında aylık olarak padişahın şahsî harcamaları için tahsîsât-ı seniyye adıyla nakit ödenek ayrılmıştır. Bu para ile çalışanların maaşları, sarayın masrafları, velâdet töreni gibi merasim giderleri, bu esnada verilen ihsanlar, ebniyye ve mefruşat işleri karşılanmıştır.⁵¹ Ancak bu düzenleme ile padişaha ait Ceyb-i Hümâyûn gelirleri yapılan harcamaları karşılayamaz hale gelmiştir. Tanzimat döneminden sonra saraylıların, kendi saraylarında ve köşklerinde Batı ürünleri kullanarak yaşaması harcamaların dengesiz bir şekilde yapılmasına neden olmuştur.⁵²

Sultan Abdülmecid'in saltanatında Ceyb-i Hümâyûn bünyesinde birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Daha önce yalnızca padişahın ihtiyaçları için kullanılan hazine, eskiden iç hazinenin yapmış olduğu saray masraflarını yerine getirme görevini üstlenmiştir. Bu haliyle iç hazine görünümü elde eden Ceyb-i Hümâyûn'un adı, 1847 yılında yaptığı vazifeleri yansıtması

---

⁴⁸ Orhonlu, "Hazine", s. 130-133.

⁴⁹ Sahillioğlu, "Ceyb-i Hümayun", s. 465-467.

⁵⁰ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, s. 18.

⁵¹ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, s. 18.

⁵² Terzi, "Hazîne-i Hâssa", s. 137-141.

amacıyla Hazine-i Hassa olarak değiştirilmiştir.⁵³ Bu dönem artan harcamalar yüzünden gelir ve gider dengesizliği yaşanmıştır. Bundan ötürü Ceyb-i Hümâyûn hazinesinin görevini üstlenen Hazine-i Hassa birimine kaynak olarak Ereğli maden kömürleri, Tersane-i Âmire gibi yerlerin işletilmesi verilmiştir.⁵⁴

1847'den 1867 yılına kadar kullanılmayan Ceyb-i Hümâyûn terimi Sultan Abdülaziz döneminde tekrar ortaya çıkmıştır. Mali kaynağını Hazine-i Hassa tarafından alan Ceyb-i Hümâyûn, bu hazinenin alt birimi olarak padişahın kullanımına tahsis edilmiştir.⁵⁵ Sultan Abdülaziz'in saltanatının ilk yıllarında saray masraflarında kısıtlamaya gidilirken değerli eşyaların alımı yasaklanmıştır. Saray halkının maaşları gözden geçirilmiş ve gereksiz personel işten çıkarılmıştır. Daha önceden Ceyb-i Hümâyûn tarafından ödenen şehzadeler ve sultanların maaşları maliye hazinesine devredilmiştir.⁵⁶ Ceyb-i Hümâyûn saltanatın sonuna kadar özelliğini yitirmeden varlığını sürdürürken Hazine-i Hassa biriminden aylık olarak tahsisatı ödenmiştir. Ceyb-i Hümâyûn'un idaresi ise başmâbeynci yönetiminde Mâbeyn-i Hümâyûn'a verilmiştir.⁵⁷

1.1. Sultan Abdülaziz ve Malî Durum

Sultan Abdülaziz'in babası II. Mahmud, annesi Pertevniyal Valide Sultan ve kardeşi Sultan Abdülmecid'dir. Kardeşinin saltanatında rahat bir hayat yaşayan Şehzade Abdülaziz sakin duruşu ve sade bir hayat sürmesi nedeniyle takdir edilmiştir.⁵⁸ Şehzade Abdülaziz'in hem halk hem de devlet erkanı tarafından sevilip sayılması Sultan Abdülmecid'i her zaman rahatsız etmiştir. Bu yüzden veraset durumunu bile değiştirmeyi düşünmüştür.⁵⁹ 1861 yılında Sultan Abdülmecid'in ölümüyle kardeşi Abdülaziz tahta çıkmıştır. Yeni padişahın tahta çıkışı her kesim tarafından heyecan ve sevinçle karşılanmıştır.⁶⁰ Çünkü Tanzimat dönemiyle saray halkının dışarı çıkabilmesi harcamaları karşılanamaz hale gelmiştir. Sultan Abdülmecid döneminde başlayan borçlanma ve artan masraflar yüzünden ekonomik sıkıntılar yaşanmıştır.⁶¹ Yeni hükümdara Batı etkisinden uzak ve imparatorluğu kurtaracak kişi gözüyle bakılmıştır.⁶²

⁵³ Sahillioğlu, "Ceyb-i Hümayun", s. 465-467.

⁵⁴ Terzi, "Hazine-i Hassa", s. 137-141.

⁵⁵ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, s. 20.

⁵⁶ Küçük, "Abdülaziz", s. 179-185.

⁵⁷ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, s. 78-79.

⁵⁸ Küçük, "Abdülaziz", s. 179-185.

⁵⁹ Mustafa Cezar, *Resimli Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. 6, Güven Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 3113.

⁶⁰ Küçük, "Abdülaziz", s. 179-185.

⁶¹ Ziya Karamursal, *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, TTK, Ankara, 1989, s. 83.

⁶² Küçük, "Abdülaziz", s. 179-185.

Sultan Abdülaziz saltanatının ilk yıllarında saray masraflarını önlemek için mali konularda kararlar almıştır. Sarayda altın, gümüş gibi değerli eşya kullanımı yasaklanmıştır. Sarayda çalışan görevlilerin maaşları incelemeye tabii tutulmuştur. Bazı memurlar işten çıkarılmıştır. Hanedan üyelerinin maaşlarına indirim yapılarak bunlar, maliye hazinesine devredilmiştir.⁶³ Malî durumun bir süreliğine düzelmesine bağlı olarak daha önce tahsisatı azaltılan Hazine-i Hassa idaresine yeni gelirler eklenmiştir. Hazine-i Hassa'ya malî yönden bağlı olan Ceyb-i Hümâyûn da bu gelirlere nasibini almıştır.

Sultan Abdülaziz'in tahta çıkışıyla başlayan umutlu duruş ve malî anlamda yürüttüğü istikrar ilerleyen yıllarda sekteye uğramıştır. 1863 Mısır ve 1867 Avrupa seyahati sonrası başlayan Batı hayranlığı yüzünden genel bir malî kriz yaşanmıştır. Ahmed Cevdet Paşa'nın gözlemlerine göre, padişah kendisine verilen tahsisatı yaptığı masraflar yüzünden idare etmekte zorlanmıştır. Saray halkının yaptığı israf ve daldığı sefahat sonucu borçlanmalar yaşanmıştır. Yapılan senetler ödenemediği için Beyoğlu sarraflarından borç alınmıştır. Borcu borçla kapatmak adet olmuştur.⁶⁴

1.2. Hazine-i Hassa

Hazine-i Hassa, Osmanlı Devleti klasik döneminde hazine kethüdası tarafından idare edilen bir teşkilattir. İhtiyat hazinesi olma özelliği taşımaktadır. İç hazine bünyesindeki Enderun kısmında yer almaktadır. Bundan dolayı Enderun hazinesi olarak bilinmektedir. Tanzimat döneminden sonra sadece Hazine-i Hassa adını kullanarak görevine devam etmiştir.⁶⁵

1850 yılında Darphane Nezareti'nin ismindeki darphane ibaresi kaldırılarak Hazine-i Hassa Nezareti'ne dönüştürülmüştür. Böyle bir dönüşüm yaşanmasında padişahın gelirlerini ve giderlerini idare etmesi etkili olmuştur. Hazine-i Hassa tabiri nezaretin yaptığı iş bakımından uyumlu olmuştur. 1846 yılında padişahın hazinesi için kullanılan Ceyb-i Hümâyûn tabiri kaldırılarak Hazine-i Hassa olarak kullanılmaya başlanmıştır. Buna sebep olarak Ceyb-i Hümâyûn yapısında meydana gelen değişiklikler gösterilmektedir. Hükümdara ait hazine ya da özel hazine tabirlerinin kullanımı Hazine-i Hassa olarak bahsedilmesinde etkili rol oynamıştır.

⁶³ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, s. 18.

⁶⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, (Haz.) Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980, s. 7-8.

⁶⁵ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 787.

1847 yılında Ceyb-i Hümâyûn tabiri artık belgelerde yer almamıştır. Padişaha ait gelirler ve giderler sadece Hazine-i Hassa olarak kayıt altına alınmıştır.⁶⁶

Sultan Abdülaziz'in saltanatında tekrar ortaya çıkan Ceyb-i Hümâyûn tabiri Hazine-i Hassa'ya mali yönden bağlı olmuştur. İdari yönetimi, Mâbeyn-i Hümâyûn'un bünyesinde devam etmiştir. Başta tahsîsât-ı seniyye olmak üzere bütün gelirler ve giderler padişahın arzusu ile mevcut duruma göre yapılmıştır. Meydana gelecek sorunlardan Hazine-i Hassa müdürü sorumlu tutulmuştur.⁶⁷

1.3. Mâbeyn-i Hümâyûn

Mâbeyn-i Hümâyûn kelime anlamı olarak iki şeyin arasına gelen demektir. Sarayda haremle selâmlığı birbirine bağlayan, resmî dairelerin bulunduğu alandır.⁶⁸ İki kısımdan oluşan dâirenin bir kısmında kâtiplerin çalıştığı ve devlet işlerinin görüldüğü yer bulunmaktadır. Diğer kısım ise padişahın özel hayatını geçirdiği yere ayrılmaktadır.⁶⁹ Mâbeyn-i Hümâyûn yapısı Sultan Abdülaziz döneminde Hamidiye Cami karşısına yapılmıştır. Bodrum katında kahve ocağı ve hademeler odası mevcuttur. Zemin katta mâbeyn çalışanlarının yanı sıra Ceyb-i Hümâyûn çantacıları⁷⁰, esvâb ve tütün odaları bulunmaktadır. Birinci katta mâbeyn müdürü, vekil odaları ve huzur derslerinin yapıldığı salon yer almaktadır. En üst kat ise padişahın yemek davetlerini verdiği büyük salona açılmaktadır.⁷¹

Hazine kethüdâsı tarafından kayıt altına alınan Ceyb-i Hümâyûn'un emlak gelirleri, Mâbeyn-i Hümâyûn'un yönetimine devredilmiştir. 1867 yılından sonra tutulan defterlerde Ceyb-i Hümâyûn adı tekrar kullanılırken hazinenin idaresi Mâbeyn-i Hümâyûn dâiresi tarafından yapılmıştır.⁷² Bu değişikliklerle beraber başta mâbeyn çalışanları olmak üzere, tüm saray çalışanlarının maaşlarının ve ihsanların karşılandığı yer haline gelmiştir.⁷³ Arşiv belgelerinde mâbeyn birimlerince yapılan yazışma ve bürokratik işlemlerde kullanılan kırtasiye malzemelerinin tür, sayısı, miktar ve fiyatlarına dair detaylar mevcuttur. Sultan Abdülaziz

⁶⁶ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, s. 19-21.

⁶⁷ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, s. 24.

⁶⁸ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, s. 375.

⁶⁹ Ali Akyıldız, "Mâbeyn-i Hümâyûn", *DİA*, c. 27, Ankara, 2003, s. 283-286.

⁷⁰ Çantacı sözlükte; padişahın saray dışında bulunduğu sırada altınla dolu çantasını taşıyan görevlidir. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 324.

⁷¹ Kanat, *Sultan II. Abdülhamit Döneminde Mabeyn-i Hümayun ve Görevleri*, s. 11.

⁷² Akyıldız, "Mâbeyn-i Hümâyûn", s. 283-286.

⁷³ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, s. 124.

döneminde 1869 ve 1870 tarihleri arasında padişahın hazinesinden başmâbeyncinin izni ile kırtasiye masrafı için toplam 8808 kuruş ödenmiştir.⁷⁴ Yapılan harcamaların takibi, Mâbeyn-i Hümâyûn'da kurulan bir komisyon tarafından yapılmıştır.⁷⁵ Bu komisyonun kurulma sebebi, Ceyb-i Hümâyûn belgelerinde maaş ödemeleri ve bayramlarda çocuklara dağıtılan oyuncaklarda yapılan usulsüzlükten kaynaklanmıştır.⁷⁶

Saray ve padişahı ilgilendiren resmi vazifeleri yerine getiren başmâbeynci,⁷⁷ dâirenin amiridir. Görevleri arasında saraya gelen misafirlerle ilgilenmek, gelenler arasında padişahın huzuruna çıkacak kişiler için her türlü hazırlığı yapmak, saray için yapılacak harcamaları kontrol etmek ve onaylamak vardır.⁷⁸ Sarayda çalışan personel her konuda başmâbeynciden izin almak zorundadır. Ceyb-i Hümâyûn'dan yapılan masraflar başmâbeynci tarafından Hazine-i Hassa'ya bildirilmektedir.⁷⁹

Mâbeyn-i Hümâyûn, Hazine-i Hassa ve Ceyb-i Hümâyûn arasında gerçekleşen ilişkiyi anlamak bakımından şu şekilde bir örnek verilebilir: Mefruşat-ı Hümâyûn sarayın döşeme işlerinden sorumlu birimdir. Bu dâire tarafından alınan malzemenin tahsisatı, Hazine-i Hassa tarafından temin edilmektedir. Padişah, saray eşyalarında değişiklik yapmak istediği zaman başmâbeynciye bildirmektedir. Başmâbeynci, padişahın bu arzusunu Hazine-i Hassa'ya yazılı olarak sunmaktadır.⁸⁰ Hazine-i Hassa tarafından sağlanan tahsisat ile yapılması istenen mefruşat işi başlamaktadır. Özetlenen bu uygulamanın bir benzeri Sultan Abdülaziz döneminde yaşanmıştır. 1872 yılında padişah saray için eşya talep ettiğinde başmâbeynci Ziver Bey vasıtasıyla Hazine-i Hassa'ya bu isteğini bildirmiştir. Bunun üzerine talep edilen mutfak eşyaları, Hazine-i Hassa tarafından verilen tahsisat ve başmâbeyncinin onayı ile saraya alınmıştır.⁸¹

---

⁷⁴ Mâbeyn Hümâyûn'da kullanılan kırtasiye masraflarının bilgisi bkz. BOA.TS.MA.e, 631/27, H. 02.08.1287 (M. 28 Ekim 1870).

⁷⁵ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezâreti*, s. 78-79.

⁷⁶ Kanat, *Sultan II. Abdülhamit Döneminde Mabeyn-i Hümayun ve Görevleri*, s. 40.

⁷⁷ Diğer adı serkurenadır. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 3, s. 187.

⁷⁸ Cengiz Göncü, "Osmanlı Sarayında Resim Sanatının Himayesinin Simgesi Olarak Resim Odası ve Görev Alan Sanatçılar", *Millî Saraylar Yayınları*, S. 9, İstanbul, 2012, s. 78-79.

⁷⁹ Kanat, *Sultan II. Abdülhamit Döneminde Mabeyn-i Hümayun ve Görevleri*, s. 84.

⁸⁰ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezâreti*, s. 64-65.

⁸¹ Başmâbeynci Ziver Bey'in emriyle Hazine-i Hümâyûn'dan alınarak Mâbeyn Hümâyûn'a verilen tabak ve kaselere dair bkz. BOA.TS.MA.e, 613/5, H. 29.08.1289 (M. 1 Kasım 1872).

Sonuç olarak Hazine-i Hassa ve Mâbeyn-i Hümâyûn arasındaki bu ilişki uzun yıllar boyunca malî boyutlu devam etmiştir. Görevlilerin maaşları, yapılan yardımlar ve ihsanlar, bayramlarda kesilen kurban ve dağıtılan şekerlere kadar Mâbeyn-i Hümâyûn, Hazine-i Hassa adına Ceyb-i Hümâyûn'u yönetmekle sorumlu tutulmuştur.

BÖLÜM 2

2. CEYB-İ HÜMÂYÛN GELİRLERİ VE İHTİYAÇLARIN KARŞILANDIĞI BİRİMLER

Osmanlı Devleti'nde her dönem Ceyb-i Hümâyûn'un çeşitli gelir kalemleri vardır. Bu gelirlerin başında irsaliye adı verilen Mısır eyaletinden gönderilen yıllık vergiler bulunmaktadır. Mısır irsaliyesi, XVII. yüzyıl sonunda Ceyb-i Hümâyûn Harçlığı adı altında, 5000 altın sikke olarak gönderilmeye başlanmıştır.⁸² Mısır irsaliyesi dışında klasik dönemde hazineye giren; Eflak ve Boğdan'dan gelen vergiler, padişah hasları ve malikane gelirleri, Haremeyn vakfından elde edilen gelirlerin fazlası, İstanbul ve Edirne'de bulunan has bahçelerden toplanan hasılat, muhallefat⁸³ ve müsadere gelirleri, saray ahırlarına ait çayırlardan gelen kiralalar, darphane tarafından işletilen maden gelirleri, devlet görevlisi tayini sırasında padişaha gönderilen hediyeler, Şıkar-ı Hümâyûn⁸⁴ sonrası verilen hediyeler, padişaha ait bazı vakıfların gelirleri, Ceyb-i Hümâyûn kaynakları arasında yer almıştır.⁸⁵ Sultan Abdülaziz döneminde Hazine-i Hassa'dan gönderilen tahsisat dışında Mısır irsaliyesi ve vakıf gelirleri nakdî gelir olarak hazineye girmeye devam etmiştir. Önceki aydan kalan miktar harcanmak üzere bir sonraki aya devretmiştir. Aynı gelirleri ise devlet adamları ve yabancı devletlerden gönderilen hediyeler oluşturmuştur.⁸⁶

Klasik dönemde Ceyb-i Hümâyûn tarafından karşılanan hanedan üyelerinin masrafları, Tanzimat dönemi ile Maliye Hazinesi'ne devredilmiştir. Padişah için tahsisat-ı seniyye olarak maaş bağlanmıştır.⁸⁷ Bundan sonra padişah ve ailesinin gelirleri klasik dönemde olduğu gibi Ceyb-i Hümâyûn'a gelir olarak giren vergi, eşya ya da kira yoluyla değil belli bir sistem

⁸² Sahillioğlu, "Ceyb-i Hümayun", s. 465-467.

⁸³ Osmanlı Devleti'nde ölen kişinin bıraktığı mallar hakkında kullanılan bir tabirdir. Bkz. Tahsin Özcan, "Muhallefat", *DİA*, c. 30, İstanbul, 2005, s. 406-407.

⁸⁴ Padişah avlarına verilen isimdir. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 3, s. 355.

⁸⁵ Ayhan Doğan, "R.1286-1288/M.1870-1872 Tarihli Ceyb-i Hümâyûn Defterleri'ne Göre Sultan Abdülaziz'in Özel Hazinesi'nin Durumu", *Turkish Studies*, S. 9, Ankara, 2014, s. 289-309; Erkan Işıktaş, *R.1287/M.1871 yılı Ceyb-i Hümâyûn (Ceyb ve Harc-ı Hâssa-i Şahane) Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2013, s. 24-25; Muhammet Nuri Tunç, *Ceyb-i Hümâyûn Hazinesi ve R.1288 (M.1872) Tarihli Ceyb ve Harc-ı Hâssa Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2013, s. 31-32.

⁸⁶ Doğan, "R.1286-1288/M.1870-1872 Tarihli Ceyb-i Hümâyûn Defterleri'ne Göre Sultan Abdülaziz'in Özel Hazinesi'nin Durumu", s. 289-309.

⁸⁷ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, s. 64.

üzerinden karşılanmıştır. Maaşlar gibi saray masrafları da klasik dönemde Ceyb-i Hümâyûn'a bağlı olarak verilmiştir. Fakat yeni sistem ile bu durum değişmiştir. Artık sarayın gıda, eşya, ısınma gibi ihtiyaçları Hazine-i Hassa'ya bağlı birimler tarafından karşılanmıştır. Sultan Abdülaziz döneminde bu birimler arasında Ebniye-i Seniyye, Hatab Ambarı Istabl-ı Âmire, Matbah-ı Âmire, Mefruşat-ı Hümâyûn, Mihaliç Çiftlikât Erzak ve Hububat anbarları bulunmaktadır. Bu birimler sarayın aynı olarak bazı ihtiyaçlarını giderirken aynı zamanda çalışan görevlilerin maaşları ve kullanılacak malzemelerin tedariki, Ceyb-i Hümâyûn vasıtasıyla yapılmıştır.⁸⁸ Aşağıda bu birimler kısaca ele alınacaktır.

2.1. Ebniye-i Seniyye

Ebniye-i Seniyye, sarayların tamir ve inşaa işlerinden sorumlu birimdir.⁸⁹ Bu dâire hem sorumluluğunda olan binaların kontrollerini yapmaktadır. Hem de yeni inşaa edilen binaların mevcut ihtiyaçları ile ilgilenmektedir.⁹⁰ Osmanlı Devleti klasik döneminde bu birim Şehremini⁹¹ ve Mimarbaşı sorumluluğunda devam etmiştir. Fakat Şehremini ve Mimarbaşı arasında çıkan anlaşmazlıklar yüzünden 1831 yılında Ebniye-i Hassa Müdürlüğü olarak kurulan birim, Hazine-i Hassa bünyesine dahil olmuştur.⁹²

Binaların onarım tespiti için bir kalfa ve mühendis görevlendirilmiştir. Denetimi yapılan binanın bekçibaşısı ile yapılan⁹³ keşfin sonunda eğer o yerin tamiri yapılacaksa ne kadar meblağ harcanacağı, bu sırada getirilen eşya, çalışan işçilerin yevmiye bilgisi Ebniye-i Seniyye defterine günü gününe kaydedilmiştir. Daha sonra masraf defterleri ayrıntılı bir şekilde hazırlanmıştır. Hazine-i Hassa tarafından ne kadar harcama yapıldığına dâir bilgiler padişaha bildirilmiştir.⁹⁴

Sultan Abdülaziz döneminde yeni sarayların yapılması ve mevcut yapılarda devam eden tamir işlerinden dolayı yüklü miktarda harcamalar yapılmıştır. Özellikle Avrupa seyahati sonrası başlayan, Batılı tarzda yapılmış saraylar ve köşklere yaşama modası ortaya çıkmıştır. Bu durum Osmanlı maliyesini kötü etkileyen unsurlardan biri olmuştur. Padişah, yeni yapıların

⁸⁸ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, s. 64.

⁸⁹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 497.

⁹⁰ Arzu Terzi, "XIX.Yüzyıl Sonlarında Ebniye-i Seniyye İdaresi (Görevleri ve Teşkilatı)", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1998, s. 110.

⁹¹ Osmanlı Devleti klasik dönemde saray ihtiyaçları, tamir ve inşaa işleri için malzeme temin eden görevlidir. Bkz. Ali Akyıldız, "Şehremeni", *DİA*, c. 38, İstanbul, 2010, s. 459-461.

⁹² Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 497.

⁹³ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, s. 67.

⁹⁴ Terzi, "XIX.Yüzyıl Sonlarında Ebniye-i Seniyye İdaresi (Görevleri ve Teşkilatı)", s. 114-116.

inşaatlarına bizzat müdahale etmiştir. Nasıl olması gerektiği ile ilgili talimatlar vermiştir.⁹⁵ Yeni yapıların inşa süresi devam ederken bazıları da tamire tabii tutulmuştur. Bunlardan II. Mahmud Dönemi'nde yapılan Kâğıthane Kasrı tamir edilmiştir. Çekmece Köşkü, İzmit Köşkü ve padişahın annesi Pertevniyal Valide Sultan için Aksaray'da yapılan caminin bu dönem inşası tamamlanmıştır. Yaşanan bir yangın sonrası tahrip olan Kasımpaşa'da bulunan Cami Kebir ise yeniden yaptırılmıştır.⁹⁶

Beylerbeyi Sarayı ve Çırağan Sarayı, Sultan Abdülaziz dönemi yapılan ünlü yapılardır. II. Mahmud dönemi yaptırılan Beylerbeyi Sarayı 1851 yılında çıkan bir yangın sonrası zarar görmüştür. 1863 yılında devlet adamlarının itirazlarına rağmen Sultan Abdülaziz'in arzusu üzerine Beylerbeyi Sarayı'nın yeniden yapımına başlanmıştır.⁹⁷ 1865 yılına kadar devam eden sarayın inşasında üç ebniye memuru çalışmıştır. Sarayın yapımı bittiğinde toplam masraf 380 bin lira tutmuştur.⁹⁸ Sultan Abdülaziz bu sarayı yazlık olarak kullanmıştır.⁹⁹

1863 yılında inşası başlayan Çırağan Sarayı'nın, Beşiktaş Mevlevihânesi ve Ortaköy mevkiinde yapılması kararlaştırılmıştır. Sarayın kapıları değerli ağaçlardan ve ahşap kısmı Vodertik Bey Fabrikası'nda yapılmıştır. Yapımı sırasında yurt dışından getirilen somaki, hünkâr dairesi için kullanılırken, merdivenler ve direklerde mermer zemin kullanılmıştır.¹⁰⁰ Sarayın yapımında harcanan masraflar; Tophane, tersane, Hazine-i Hassa ve Mısır gelirleri ile karşılanmıştır. Toplam meblağ 5 milyon Osmanlı altını tutmuştur.¹⁰¹ 1871'de tamamlanan Çırağan Sarayı'nda birkaç ay kalan Sultan Abdülaziz, rutubetli olduğu gerekçesiyle Dolmabahçe Sarayı'na taşınmıştır.¹⁰² 1869-1876 tarihli Ceyb-i Hümâyûn defterinden edindiğimiz bilgilere göre 1873 yılına kadar Beşiktaş Sahil Sarayı olarak bahsedilen daha sonra Çırağan Sarayı olarak kayıt altına alınan yapının inşasında çalışan 15 erre işçisine her ay düzenli olarak toplam 625 kuruş maaş ödenmiştir.¹⁰³ Ceyb-i Hümâyûn defterindeki kayıtlarda Çırağan

⁹⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, TTK, c. 7, Ankara, 2011, s. 118-119.

⁹⁶ Küçük, "*Abdülaziz*", s. 179-185.

⁹⁷ Tuncay Cengiz Göncü, *Beylerbeyi Sarayı'nın İnşa Süreci, Teşkilatı ve Kullanımı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 17.

⁹⁸ Göncü, *Beylerbeyi Sarayı'nın İnşa Süreci, Teşkilatı ve Kullanımı*, s. 19.

⁹⁹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 221.

¹⁰⁰ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 376-377.

¹⁰¹ Selda Kalfazade, "Çırağan Sahil Sarayı", *DİA*, c. 8, İstanbul, 1993, s. 304-306.

¹⁰² Kalfazade, "*Çırağan Sahil Sarayı*", s. 304-306.

¹⁰³ BOA, *TS.MA.d.*, 9005/1, H. 04.11.1294 (M. 10 Kasım 1877).

Sarayı'ndan Beşiktaş Sarayı olarak bahsedilmesi inşaatın yapıldığı arsanın üzerinde eskiden Beşiktaş Mevlevihânesi bulunmasından kaynaklanmış olabilir.

2.2. Erzak ve Hububat Anbarı

Sarayların her türlü yiyecek, içecek ve sabun, kazan, mum gibi ihtiyaç maddelerini sağlayan birimdir. Klasik dönemde bu birim Zahir Hazinesi'ne bağlıdır. Matbah-ı Âmire dışında Hazine-i Hassa'ya bağlı tüm kısımların erzakı, bu daire vasıtasıyla temin edilmektedir. Anbara giren ve çıkan ürünlerin kayıtları defterlerde tutulmaktadır. Hububat Anbarı'nın idare fonksiyonu da Erzak Anbarı gibi devam etmektedir. Sarayların ve hazineye bağlı yerlerin her türlü hububat ihtiyacı sağlanmaktadır. Anbarın başında bulunan müdür masraf defterlerini hazırlayarak Hazine-i Hassa'ya sunmaktadır.¹⁰⁴

2.3. Hatab Anbarı

Hazine-i Hassa'ya bağlı yerler, saraylar ve köşkerin odun ile kömür ihtiyacını karşılayan birimdir.¹⁰⁵ Hatab biriminin müdürü tarafından ambardan alınan odun ve kömür miktarı belirlenmektedir. Bunların hangi yerlere dağıtıldığına dâir bilgiler kayıt altına alınmıştır. Bu kayıtlarda kullanılan odun ile kömür, hamalların ücretleri, birimde görevli müdür ve çalışanların maaşları gösterilmiştir. Son olarak gelir ve gider defterleri hazırlanarak Hazine-i Hassa'ya teslim edilmiştir.¹⁰⁶ Sultan Abdülaziz döneminde sarayın odun masrafları Hatab Anbarı tarafından Ceyb-i Hümâyûn hazinesine bağlı olarak karşılanmıştır.

1871 tarihli Ceyb-i Hümâyûn masraf defterine göre Hazine-i Hümâyûn kethüdâsı tarafından kendi dairesi, hademelerin koğuşları, Mekteb-i Münîfe daireleri ve kütüphanesi, saka ocağı ve üçüncü kapucular odasına 6407 kuruş değerinde kömür alınmıştır. Kömürlerin nakliye masrafı için 1066 kuruş ödeme yapılmıştır.¹⁰⁷ 1872 tarihli Ceyb-i Hümâyûn masraf defterinde ise Hazine-i Hümâyûn kethüdâsı tarafından hademelerin koğuşları, dersaneler, hastaneler,

---

¹⁰⁴ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, s. 69-70.

¹⁰⁵ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 766.

¹⁰⁶ Gökçe Demiray, *Dolmabahçe Sarayı Arşiv Koleksiyonunda Hazine-i Hassa Defterlerinin Yeri ve Bir Katalog*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 30.

¹⁰⁷ Işıktaş, *R.1287/M.1871 yılı Ceyb-i Hümâyûn (Ceyb ve Harc-ı Hâssa-i Şahane) Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, s. 97.

sofa ocağı üçüncü kapucular için 6747,5 kuruş değerinde kömür alınmıştır. Nakliye masrafı için hamallara 1109 kuruş ödeme yapılmıştır.¹⁰⁸

2.4. Istabl-ı Âmire

Istabl Âmire, padişahın ve saray mensuplarına ait atların barındığı has ahurun resmî adıdır.¹⁰⁹ Önceleri Topkapı Sarayı'nda bulunan Istabl-ı Âmire, XIX. yüzyılda Dolmabahçe Sarayı ve Yıldız Sarayı'nın inşası ile bu yapıların yakınına taşınmıştır.¹¹⁰ Istabl-ı Âmire birimine bağlı padişah koruları önemli gelir kaynakları arasındadır. Bu birime bağlı korulardan biçilen otlar gerekli yerlere satılmaktadır. Satım sonrası elde edilen gelirler, Ceyb-i Hümâyûn hazinesine teslim edilmektedir.¹¹¹ Sultan Abdülaziz döneminde Göksu, Kandilli, Hekimbaşı ve Çavuşbaşı çiftlikleri Istabl-ı Âmire için kullanılmıştır. Tokat çiftliği yine bu dönem güzelliği ile ünlenmiştir.¹¹² Bu çiftliklerin ödemelerine ait makbuzlar düzenlenerek gelir gider defterleri hazırlandıktan sonra Hazine-i Hassa'ya teslim edilmektedir.¹¹³

Istabl-ı Âmire yoluyla elde edilen gelirler bazen Rikabiyye-i Hümâyûn bazen de Ceyb-i Hümâyûn olarak kayıt altına alınmıştır. Rikabiyye-i Hümâyûn, devlet adamları tarafından padişaha sunulan hediyelerin saklandığı birimdir.¹¹⁴ Ceyb-i Hümâyûn hazinesinin Osmanlı klasik döneminde padişaha verilen hediyeleri gelir olarak kabul etmesinden dolayı Rikabiyye-i Hümâyûn ile benzerlik göstermiştir.¹¹⁵

2.5. Matbah-ı Âmire

Matbah-ı Âmire, saray mutfağı yerine kullanılan bir tabirdir. Mutfakların ihtiyacı olan gereçleri tedarik eden ve burada çalışan görevlileri idare eden birimdir.¹¹⁶ Padişahların yemekleri matbah-ı has kısmında yapılmaktadır. Has mutfağın yanında bulunan ve tatlıların

¹⁰⁸ Muhammet Nuri Tunç, *Ceyb-i Hümâyûn Hazinesi ve R.1288 (M.1872) Tarihli Ceyb ve Harc-ı Hâssa Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2013, s. 107.

¹⁰⁹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 7.

¹¹⁰ Abdülkadir Özcan, "Istabl", *DİA*, c.19, İstanbul, 1999, s. 203-206.

¹¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, TTK, Ankara, 1988, s. 498-500.

¹¹² Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 7.

¹¹³ Demiray, *Dolmabahçe Sarayı Arşiv Koleksiyonunda Hazine-i Hassa Defterlerinin Yeri ve Bir Katalog*, s. 41.

¹¹⁴ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 3, s. 46.

¹¹⁵ Zeynel Özlü, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Istabl-ı Âmirenin Gelir ve Giderleri ile İlgili Bir Değerlendirme", *Bilgi Dergisi*, 2013, s. 267.

¹¹⁶ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 416.

yapıldığı yere helvahane denilmektedir.¹¹⁷ Erzak Anbarı'ndan yollanan mutfak ihtiyaçları Kiler-i Hümâyûn'da saklanmaktadır.¹¹⁸

Dairenin müdürü matbah emindir. Bütün alışveriş ve düzenden sorumludur. Çalışanları arasında kâhya, masraf kâtibi, kilerci, usta ve kalfalar bulunmaktadır. Kâhya kuruma girip çıkan erzakı tedarik ederken mutfak içinde çıkan ihtilafları çözmektedir. Kilerci mutfaktan çıkan erzakın muhasebesini tutarken padişah ve sarayın yiyecek tertibiyle uğraşmaktadır.¹¹⁹ Personelin maaş ve giyecekleri ağa rütbesiyle mutfak birliklerinin başına getirilen aşçıbaşı tarafından dağıtım yapılmaktadır.¹²⁰ Ceyb-i Hümâyûn defterinde helvahane görevlisine aylık 80 kuruş, kiler görevlisine 83 kuruş maaş verildiği görülmektedir.¹²¹

2.6. Mefruşat-ı Hümâyûn

Padişahın ikamet ettiği saray ve köşklerin tefrişini¹²² yapan ve ihtiyaç halinde eşyaların alınmasından sorumlu kurumdur. Tefriş yapılacak mekâna gerekli eşyalar getirilirken mevcut eşyaların da tamir edilmesi sağlanmaktadır.¹²³ Döşemesi yapılacak mekân için padişahın arzusu alındıktan sonra müdürlük tarafından keşif ekibi gönderilmektedir. Tefriş esnasında kullanılacak malzemenin türü ve miktarı tespit edilmektedir. İş yapacak elemanlar belirlendikten sonra toplam maliyet hesaplanmaktadır. Eğer kullanılacak malzeme Hereke Fabrikası'nda mevcut ise fiyatlar belirlendikten sonra genel masraftan düşürülmektedir. Hazırlanan masraf defteri padişaha sunulur ve onayı alındıktan sonra belirlenen yerin tefriş başlamaktadır. Masraflar ise Hazine-i Hassa tarafından karşılanmaktadır.¹²⁴

Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyıldan itibaren şehzadeler kafes hayatı yaşamaktadır. Kadınların ise saray dışına çıkmalarına izin verilmemektedir. Böyle bir ortamda saraylı halk gelirine göre hayatına devam etmiştir. Alafranga eşyalara ilgi ve ihtiyaç duyulmamıştır. Harcamaların yaygın yapılmaması sebebiyle Hazine-i Hassa'nın masrafı fazla olmamıştır. Ancak Tanzimat döneminden sonra saray halkının dışarı çıkabilmesi bir değişim dönüşüm

¹¹⁷ Arif Bilgin, "Matbah-ı Âmire", *DİA*, c. 28, Ankara, 2003, s. 115-119.

¹¹⁸ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezâreti*, s. 73.

¹¹⁹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 417.

¹²⁰ Bilgin, "Matbah-ı Âmire", s. 115-119.

¹²¹ BOA, *TS.MA.d*, 9005/1.

¹²² Tefriş sözlükte; döşeme anlamına gelmektedir. Mustafa Nihat Özön, *Küçük Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 764.

¹²³ Demiray, *Dolmabahçe Sarayı Arşiv Koleksiyonunda Hazine-i Hassa Defterlerinin Yeri ve Bir Katalog*, s. 32.

¹²⁴ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezâreti*, s. 75.

süreci yaşanmasına sebep olmuştur. Bu değişim esnasında Hazine-i Hassa'nın masrafları artarken, hazine gelirleri harcamaları karşılayamaz hale gelmiştir.¹²⁵ Dönüşümle birlikte hanedan üyeleri artık kendilerine ait saraylar ve köşklerde yaşamaya başlamıştır. Bu durum, tefriş sistemini önemli ve maliyetli hale getirmiştir. Konutların tefrişinde Tanzimat döneminin verdiği Batı etkisiyle artık klasik dönem oturma düzeni terkedilmiştir. Döşeme yapılırken Batı modası taklit edilmiştir. Avrupa'dan özel olarak getirilen eşyalar kullanılmıştır.¹²⁶ Sultan Abdülaziz, Avrupa seyahatinden döndükten sonra sarayların yapımına bizzat müdahale etmiştir. Tefriş yapılırken Batı ürünleri tercih edilmiştir.¹²⁷ Tefriş esnasında kullanılacak malzemeler ve eşyalar için Avrupa'dan siparişler verilmiştir. Bu durum mali sıkıntıların yaşanmasına sebep olmuştur. Sadece Beylerbeyi Sarayı'nın döşenmesi için 4.500.000 kuruş harcama yapılmıştır.¹²⁸

Ahmet Cevdet Paşa, yaygınlaşan Batı ürünleri kullanımı karşısında yazlık ve kışlık köşklerde yapılan tefrişat işlerine değinmiştir. Minder yerine kanepeler ve sandalyeler kullanıldığını, bu eşyaların kırıldığında tamire ihtiyaç duyulmasından dolayı masrafların arttığını ve Ramazan sofralarında bile eski adetlerden vazgeçip alafranga sofraları takımlarına geçildiğinden bahsetmiştir.¹²⁹ 19. yüzyılda sarayda yaşayıp, mefruşat işini yakından gözlemlemiş Melek Hanım, Sultan Abdülmecid döneminde bununla ilgili sıkıntılar yaşandığını belirtmiştir. Sultan Abdülaziz döneminde tefriş işinin yaygınlaşması ve saray halkının doğrudan müteahhitlerle temas kurmaları engellenerek, devlet adamlarının bu duruma el koyması istenmiştir. Böylelikle saray halkının ölçsüz ve bol keseden harcamalarının önü alınmaya çalışılmıştır.¹³⁰ Osmanlı devlet adamları, yaygınlaşan alafranga ihtiyaca yönelik ürünlerin dışardan temin edilmemesi için çeşitli tedbirler almışlardır. Sarayın kumaş ihtiyacını karşılamak amacıyla Fransa'daki Goblen fabrikasına benzeyen, Dolmabahçe Sarayı müstemilatı içerisinde Hereke Dokuma Atölyesi kurulmuştur.¹³¹

---

¹²⁵ Neşet Çağatay, *Güncel Konular Üzerine Makaleler*, TTK., Ankara 1994, s. 304.

¹²⁶ Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. 5, s. 285.

¹²⁷ Ali Kemâlî Aksüt, *Sultan Aziz'in Mısır ve Avrupa Seyahati*, Ahmet Sait Oğlu Kitabevi, İstanbul, 1944 s. 125-127.

¹²⁸ Döndü Çavdar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mefruşat-ı Hümayun İdaresi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 2015, s. 36.

¹²⁹ Ahmet Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, s. 10.

¹³⁰ Arzu Terzi, *Sarayda İktidar Mücadelesi Saray, Mücevher, İktidar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.27.

¹³¹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. 7, s. 258.

Sultan Abdülaziz Dönemi'nde yapılan Çırağan Sarayı'nın tefrişi için büyük sofada üç büyük avize, kapı perdeleri ve Mısır halısı kullanılmıştır. Odalarda Kürt halıları, kanepeler, ipekli perdeler ve yataklı minderler yer almaktadır. Ayrıca bu odaların içeriğinde kadife ve ipekli şilte, aynalı masa, sedef kakmalı dolap, piyano, mushaf-ı şerif, yazı takımı, konsol üstü saat, su takımı, mumlu gümüş şamdan, gümüş çil hane, yine gümüş kakmalı sandık¹³² bulunmaktadır.

1871 yılına ait Ceyb-i Hümayûn defterinde Topkapı Sarayı bahçesi için mefruşat müdürü Halil Efendi tarafından saat, çalar saat, vazo, ağaç saksılık, fener ve pirinç şamdan, altı adet çiçeklik, kanarya kafesi ve adi şamdan alındığı belgelerde geçmektedir.¹³³ 1871 tarihli Ceyb-i Hümayûn defterinde ise iki adet ziyafet takımına 834 kuruş tutmuştur.¹³⁴ Aynı defterde Nuri Paşa tarafından Beylerbeyi Sarayı için iki adet çiçekli eski maden-i kebir kuzu debbağı¹³⁵ gönderilmiştir. Yine Nuri Paşa ihtiyaç üzerine Mâbeyn Hümayûn'a:¹³⁶

- Kenarı yıldızlı ve dışarısı yeni boyalı kebir maden kâse (12 adet)
- Kenarı yıldızlı ve dışarısı boyalı kebir maden kâse (3 adet)
- Derununda ve etrafı muharrer mürettebatı kebir kâse (1 adet)
- Derununda kendinden şeritli inci kabartmalı mürettebatı kebir kâse (1 adet)
- Derununda ve etrafı kendinden kabartma çiçekli ve mürettebatı kebir kâse (2 adet)
- Derununda avcı resmi mamur maden-i kebir kâse (1 adet)
- İnsan resmi mamur maden kebir kâse (3 adet)

¹³² Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 378.

¹³³ Işıktaş, *R.1287/M.1871 Yılı Ceyb-i Hümayun (Ceyb ve Harc-ı Hassa-i Şahane) Defterlerinin Trankripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, s. 57.

¹³⁴ Işıktaş, *R.1287/M.1871 Yılı Ceyb-i Hümayun (Ceyb ve Harc-ı Hassa-i Şahane) Defterlerinin Trankripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, s. 50.

¹³⁵ Debbağ sözlükte; hayvan derilerini sipileyen sanatçı ya da halk dilinde tabak anlamında kullanılır. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 408.

¹³⁶ Işıktaş, *R.1287/M.1871 Yılı Ceyb-i Hümayun (Ceyb ve Harc-ı Hassa-i Şahane) Defterlerinin Trankripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, s. 63.

- Şeş haneli maden kâse mai (?) çiçekli maden (3 adet)
- Deruninde balık resmi mamur kâse (2 adet)
- Deruni ve kenarı elvan çiçekli maden kebir kâse (2 adet)
- Lacivert boyalı yaldızlı kâse (1 adet)
- Çiçekli ufak kıta maden kâse (2 adet) yollanmıştır.

Mefruşat-ı Hümâyûn idaresi, saraylar ve köşklerin teşrifini yapmanın yanı sıra başka işlerle de meşgul olmuştur. Padişahın misafiri olarak saraya gelen konuklara takdim edilecek eşyalar, bu birim tarafından sağlanmıştır. Verilen hediyeler daha çok Hereke Fabrikası'nda yapılan kumaşlar ve halılardan oluşmaktadır. 1865 yılında Sultan Abdülaziz, İran Şah'ına hediye göndermek istemiştir. Bu arzusunu mefruşat idaresine bildirmiştir. Mefruşat idaresi tarafından hazırlanan hediyelerin miktarı 56.964 kuruş tutmuştur.¹³⁷ Fransa Kraliçesi Eugenie, 1869 yılında İstanbul'a gelmiştir. Üç gün Beylerbeyi Sarayı'nda padişahın misafiri olarak kalmıştır.¹³⁸ Mefruşat idaresi tarafından misafirin konuk edileceği mekanlar tefriş edilerek, yeni sofrta takımları alınmıştır.¹³⁹

2.7. Mihaliç Çiftlikât-ı Hümâyûn

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde hasların Maliye Hazinesine devredilmesinden sonra padişahların elinde kalan topraklar için Çiftlikât-ı Hümâyûn tabiri kullanılmıştır.¹⁴⁰ Klasik dönemde padişah haslarından oluşan çiftliklerin gelirleri, Ceyb-i Hümâyûn hazinesine aktarılmıştır. Bu çiftliklerden elde edilen et ve süt ürünleri de mutfak ihtiyacını karşılamak için saraya gönderilmiştir. Tanzimat dönemi sonrası çiftliklerden elde edilen gelirler Hazine-i Hassa Nezareti'ne devredilmiştir.¹⁴¹ İlk zamanlar padişahın mülkü sayılan emlâk-i kadime arasında gösterilen Mihaliç Çiftlikât-ı Hümâyûn hayvancılığın ıslah edilmesinde önemli bir merkez olarak kullanılmıştır.¹⁴² Çiftlikât-ı Hümâyûn'daki en önemli uğraş alanı hayvancılıktır. 19.

¹³⁷ Çavdar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mefruşat-ı Hümayun İdaresi*, s. 233.

¹³⁸ Feryal İrez, "Yabancı Konukları Ağırlamak", *Tarih ve Toplum*, c. 12. İstanbul, 1989, s. 68.

¹³⁹ İrez, "Yabancı Konukları Ağırlamak", s. 13.

¹⁴⁰ Necmi Odabaşı, *Mihaliç Çiftlikat-ı Hümayunu ve İdaresi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa, 2014, s. 1.

¹⁴¹ Odabaşı, *Mihaliç Çiftlikat-ı Hümayunu ve İdaresi*, s. 61.

¹⁴² Odabaşı, *Mihaliç Çiftlikat-ı Hümayunu ve İdaresi*, s. 3.

yüzyılda yurt dışından getirilen merinos koyunları, Mihaliç Çiftlikât-ı Hümâyûn tarafından yetiştirilmiştir. Bu hayvanlardan elde edilen yünler Hereke Dokuma Fabrikası'na verilmiştir.¹⁴³ Fabrikada yapılan dokuma ürünler mefruşat idaresi için yapılan eşyalarda kullanılmıştır.

Sultan Abdülaziz döneminde hazine gelirlerini artırmak amacıyla Tanzimat dönemi ile alınan kararların aksine, tahsîsât-ı seniyyenin¹⁴⁴ yanında Hazine-i Hassa'ya mali yönden bağlı olan Ceyb-i Hümâyûn hazinesine Mihaliç Çiftlikât kaynakları ilave edilmeye başlanmıştır.¹⁴⁵ Sultan Abdülaziz döneminde Çörekli ve Harem Ağılı olarak adı geçen¹⁴⁶ Çiftlikât-ı Hümâyûn'un teftişiyle ilgili padişah saltanatının son günlerinde 11 maddelik talimatname hazırlatmıştır.¹⁴⁷

---

¹⁴³ Odabaşı, *Mihaliç Çiftlikat-ı Hümayunu ve İdaresi*, s. 143.

¹⁴⁴ Tahsisat-ı Seniyye sözlükte; padişahların devlet hazinesinden aldıkları aylık yerine kullanılan tabirdir. Sultan Abdülaziz'in aldığı miktar ayda 100 bin altındır. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 3, s. 378.

¹⁴⁵ Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, s. 85.

¹⁴⁶ Odabaşı, *Mihaliç Çiftlikat-ı Hümayunu ve İdaresi*, s. 81.

¹⁴⁷ Odabaşı, *Mihaliç Çiftlikat-ı Hümayunu ve İdaresi*, s.196.

BÖLÜM 3

3. CEYB-İ HÜMÂYÛN GİDERLERİ

Osmanlı Devleti klasik döneminde cep harçlığı adıyla harcamalar yapılmıştır. Bu harcama kalemlerinin içinde: Surre-i Hümayûn¹⁴⁸ adı verilen kutsal yerlere yollanan paralar ve hediyeler, hanedan üyeleri tarafından verilen fitreler ve sadakalar, aylık şekilde ödenen saray çalışanlarının maaşları, yabancı devletlerin hükümdarlarına takdim edilen hediyeler, üç aylar, bayramlar o günün önemine binaen yapılan harcamalar padişahın cebinden karşılanmıştır.¹⁴⁹ Bunlar dışında padişah, cuma selamlığına çıktığında ya da biniş adı verilen gezilerde halkın arasına karışarak verdiği cep harçlığı vardır. Bazen bu harçlıkların yolda rastlanan fakirlere yardım maksatlı verildiği de olmuştur. Ayrıca merasim ve şenlik gibi organizasyonlarda yapılan huzur güreşlerinde yarışan katılımcılar padişah tarafından ihsana nail olmaktadır.¹⁵⁰ İhsanlar ve cep harçlıkları çantacı adı verilen görevli de bulunmaktadır. Padişah ihsan vereceği zaman bu görevliden para tahsil edilmektedir.¹⁵¹

Klasik dönem ihsanlarından örnek vermek icap ederse, III. Mehmed babasının vefat haberi ile saltanat müjdesini Ferhat Ağa tarafından almıştır. Padişah tahta geçtiğinde Ferhat Ağa'ya bu müjde sebebiyle bir yıllık Mısır irsaliyesini ihsan olarak vermiştir. Sultan İbrahim ise etkisinde kaldığı Cinci Hoca'ya 1.600.000 akçe ve değerli eşyaları hediye olarak takdim etmiştir.¹⁵² Devlet hizmetinde bulunarak yararlılık göstermiş görevlilere atıyye-i seniyye adı ile aslında ihsan yerine geçen hediyeler verilmiştir.¹⁵³ Harem-i Hümayûn, Hazine-i Hassa, Mâbeyn Hümayûn ve Teberdârân-ı Hassa bünyesinde çalışan görevlilerin maaşı yine bu hazine vasıtasıyla ödenmiştir.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Surre para kesesi demektir. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 3, s. 280.

¹⁴⁹ Doğan, "R.1286-1288/M.1870-1872 Tarihli Ceyb-i Hümayûn Defterleri'ne Göre Sultan Abdülaziz'in Özel Hazinesi'nin Durumu", s. 289-309; Işıktaş, *R.1287/M.1871 yılı Ceyb-i Hümayûn (Ceyb ve Harc-ı Hâssa-i Şahane) Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, s. 25-26; Tunç, *Ceyb-i Hümayûn Hazinesi ve R.1288 (M.1872) Tarihli Ceyb ve Harc-ı Hâssa Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, s. 32-33.

¹⁵⁰ Işıktaş, *R.1287/M.1871 yılı Ceyb-i Hümayûn (Ceyb ve Harc-ı Hâssa-i Şahane) Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, s. 25-26; Tunç, *Ceyb-i Hümayûn Hazinesi ve R.1288 (M.1872) Tarihli Ceyb ve Harc-ı Hâssa Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, s. 32-33.

¹⁵¹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 324.

¹⁵² Sahillioğlu, "Ceyb-i Hümayun", s. 465-467.

¹⁵³ Atıyye sözlükte; hediye, bahşiş demektir. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 110-111.

¹⁵⁴ Terzi, "Hazîne-i Hâssa", s. 137-141.

Sultan Abdülmecid döneminde saray harcamaları artmıştır. Masraflar için verilen tahsisat yeterli olmamıştır. Sultan Abdülaziz'in saltanatının ilk yıllarında mali önlemler alınmıştır. Sarayda değerli eşya kullanımı yasaklanırken maaşlar yeniden belirlenmiştir. Hanedan üyelerinin maaşları padişah hazinesinden alınarak Maliye Hazinesi'ne devredilmiştir. Ebniye Seniyye ve Mefruşat-ı Hümâyûn gibi birimlerin gelirleri hazineye girerken burada çalışan personelin maaşı yine Ceyb-i Hümâyûn tarafından karşılanmıştır. Bu haliyle bazı birimler hem gelir hem de gider kaynağı olmuştur.

Sultan Abdülaziz döneminde yapılan ihsanlar ile klasik dönemde yapılanlar benzerlik göstermektedir. Mesela padişahın gezilerinde vereceği ihsanlar için yanında çantacılar bulundurması devam eden bir gelenektir.¹⁵⁵ Aşağıda detaylı görüleceği üzere Velâdet-i Âliyye törenlerinde yer alan görevlilere ve bu törenler sırasında yapılan huzur güreşlerine katılan sporculara, padişah tarafından bu yolla ihsan bahşedilmiştir. Bunların yanı sıra Sultan Abdülaziz kişisel hayatında eskiz çizmekten ve beste yapmaktan keyif aldığı için resim ile müzik alanında ihsanlar yapmıştır. Padişahı yangınlarda zarar gören halk ve yapılar için kendi hazinesinden yardım yaparken de görevbiliyoruz.¹⁵⁶ Sultan Abdülaziz döneminde yapılan ihsanlar ile padişahın hem kişisel dünyasına hem de sosyal tarafına kesitler halinde tanıklık etme fırsatı buluyoruz.

3.1. Kurumlara Verilen Tahsisatlar

Sultan Abdülaziz döneminde Ceyb-i Hümâyûn vasıtasıyla tahsisat sağlanan bazı kurumlar ve görevliler Mâbeyn-i Hümâyûn'a idari anlamda bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Ceyb-i Hümâyûn defterinden elde edilen bulgulara göre her ay düzenli olarak maaş verilen görevlilerin bulunduğu kurumlar tespit edilmiştir. Tablolar yapılırken defter 1869 ve 1876 yıllarını kapsamasına rağmen 1874 yılı örnek olarak alınmıştır. Bu tarihin ele alınmasının özel bir nedeni olmayıp diğer tarihler de incelenmiştir. Genel olarak görevlilere verilen maaş oranlarında değişiklik yaşanmadığı görüldüğü için içlerinden sadece bir yıl (1874) örnek dönem olarak seçilmiş ve bu çalışmada o yılın verileri kullanılmıştır.

Tablo 1: 1869-1876 yılları arasında kurumlara verilen aylık tahsisat¹⁵⁷

¹⁵⁵ Kanat, *Sultan II. Abdülhamit Döneminde Mabeyn-i Hümayun ve Görevleri* s. 40.

¹⁵⁶ Türkmen, "Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (Ts.Md. D)'nde: Osmanlıda Güreşçilere Maddi İhsanlar", s. 31-32; Karadoğan, "Osmanlı Sarayında Pehlivanların Himaye Edilmesi ve Ceyb-i Hümayun Defterlerine Kaydedilmeleri", s. 297.

¹⁵⁷ BOA, *TS.MA.d.*, 9005/1, H. 02.11.1294 (M. 10.11.1877), s. 44-45.

Kurum	Kuruş	Sayı
Hazine-i Hümâyûn	32181,5	418
Hırka-ı Saâdet	11633	62
Teberdârân-ı Hassa	6691,5	62
Bâbüssaâde	2284,5	25
Mekteb-i Münîfe	6122	18
Daire-i Hümâyûn	941,5	10
Diğerleri	2784	57
Toplam	62638	652

1874 yılı Mart ayına ait maaş verilerinde bazı görevliler, kurum adı altında ücreti alırken bazı görevlilere ise kurumdan bağımsız bir şekilde ödeme yapılmıştır. Kurumlar içerisinde en fazla tahsisat miktarı, Hazine-i Hümâyûn'da çalışan görevlilere verilmiştir. Bünyesinde barındırdığı çalışan sayısı ile ayrılan tahsisat doğru orantılı bir artış sergilemiştir. Hırka-ı Saâdet ve Teberdaran-ı Hassa birimlerinde görevli çalışan sayısı aynıdır. Fakat Teberdârân-ı Hassa'ya ayrılan tahsisat, Hırka-ı Saâdet için ayrılan miktarın neredeyse yarısı kadar olmuştur. Hırka-ı Saâdet'e verilen tahsisatın daha fazla olması dini yönden önemli bir kurum bulunmasına bağlanabilmektedir. Mekteb-i Münîfe ise içinde saray hocalarının bulunduğu ve onların maaşlarının ödendiği bir kurumdur. Bünyesinde ağaların bulunduğu Bâbüssaâde'de görevli çalışan sayısı, Mekteb-i Münîfe'nin çalışan sayısından fazla olmasına rağmen verilen tahsisat düşük olmuştur.

3.1.1. Hazine-i Hümâyûn

Sarayda malî anlamda resmi işlerin yürütüldüğü birimdir. Enderun Hazinesi'nin bünyesinde bulunmaktadır.¹⁵⁸ Nakit para ve hediyeler olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Padişahlar bazen eşlerine bazen de kızlarına bu hazineden aldıkları mücevherleri ve değerli kumaşları hediye etmişlerdir.¹⁵⁹ Klasik dönemde Hazine-i Hümâyûn'un idaresi, hazine kethüdâsı tarafından yapılmıştır. Kethüdâ kurumun mührünü taşıırken, anahtar başkâtipte

¹⁵⁸ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 789.

¹⁵⁹ Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ötüken Yayınları, c. 6, İstanbul, 1994, s. 281.

bulunmaktadır. Hazine-i Hümâyûn'dan nakit alınacağı zaman padişahın izni ile hazine kapısı açılmaktadır. Yapılan işlem kâtipler tarafından deftere kaydedilmektedir. Bu sırada görevli olan saray çalışanları, kontrol edildikten sonra Hazine-i Hümâyûn'dan çıkmaktadır.¹⁶⁰

Klasik dönemde Hazine-i Hümâyûn idaresinde baş, ikinci, üçüncü ve dördüncü kâtipler, üç nefer, bekçi, nöbetçi, çantacı, kaftancı, imam, kilerci, tütüncü ve teberdarlar bulunurken¹⁶¹ daha sonra bu görevlilerin bir kısmı başka kurumların idaresine geçmiştir. Tanzimat ilanı ile yaşanan değişiklikler sonucunda Hazine-i Hümâyûn'da görevli hazine kethüdâsı, Ceyb-i Hümâyûn hazine kayıtlarını tutarken, önceden yardımcı görevinde olan başkâtip, esas yönetici olarak kurumun başına atanmıştır.

Tablo 2: 1869-1876 yılları arasında Hazine-i Hümâyûn çalışanlarının maaşları¹⁶²

Görevli	Kuruş	Sayı
Başkâtip	1667	1
İkinci kâtip	1042	1
Üçüncü kâtip	625	1
Dördüncü kâtip	291,5	1
Mukayyid	208,5	1
Harc-ı Hassa dolap memuru	1042	1
Sergulâm	625	1
Sergulâm-ı Sâni	333,5	1
Kapuçuhadârı	500	1
Serhademe	334	2
Hademe	24947	395
Nöbetçi başı	166	4
Nöbetçi	400	8
Toplam	32181,5	418

¹⁶⁰ Orhonlu, "Hazine", s. 130-133.

¹⁶¹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 792.

¹⁶² BOA, *TS.MA.d*, 9005/1, s. 45.

Hazine-i Hümâyûn'un aylık tahsisatından edindiğimiz bilgilere göre en fazla maaşı kurumun yetkilisi olarak başkâtip almıştır. Başkâtibi; ikinci, üçüncü ve dördüncü kâtip takip etmiştir. Padişahın parasının saklandığı yerde çalışan Harç-ı Hassa¹⁶³ dolap memuru, ikinci kâtip ile aynı maaşı almıştır. Bu durum yaptıkları iş ve konum bakımından aynı mevkide olduklarını göstermektedir. Bir benzer durum da maliye müfettişi olarak çalışan sergulam diğer adıyla başbakı kulu¹⁶⁴ ve üçüncü kâtibin aldığı maaş miktarında yaşanmıştır. Osmanlı klasik döneminde, padişahın selamlık odasının kapısında emre hazır bir şekilde bekledikleri için Kapuçuhadârı adı verilen görevli,¹⁶⁵ Tanzimat dönemi ile Hazine-i Hümâyûn'da kâğıt getirip götürmekle sorumlu olmuş¹⁶⁶ ve bundan dolayı memur sınıfından sayılmıştır. Defterden edindiğimiz verilere göre kurumda en düşük memur maaşı hazine kayıtlarını tutan mukayyide¹⁶⁷ verilmiştir.

Bu görevliler defterde memur olarak geçmekte bundan sonra bahsedilen görevliler ise hizmetli olarak ele alınmaktadır. Dairenin ayak işlerinden sorumlu 395 hademesi ve onların başında iki serhademe bulunmaktadır. Her gece nöbet tutulan dairede 4 nöbetçi başı ve 8 nöbetçi istihdam edilmiştir.

3.1.2. Hırka-ı Saâdet

Topkapı Sarayı'nda bulunan Hz. Muhammed'in hırkasıdır. Mukaddes emanetler dairesinde muhafaza edilmektedir.¹⁶⁸ Hırka-i Saâdet'i koruyan ve odanın bakımından sorumlu görevliler bulunmaktadır. Bunlar arasında odaların temizliğini yapan, kitapların tozunu alan, buhur yakan¹⁶⁹, gül suyu döken ve eşyaları parlatan görevliler mevcuttur.¹⁷⁰ Her gece nöbet tutan ve Kur'an okuyan görevliler de yer almaktadır. Osmanlı klasik döneminde silahtar, çuhadar, rikabdar, anahtar, peşkir ağaları, sır kâtibi ve neferlerden oluşan kırk kişi istihdam edilmiştir.¹⁷¹

¹⁶³ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 739.

¹⁶⁴ Feridun Emecen, "Başbâki Kulu", *DİA*, c. 5, İstanbul, 1992, s. 126-127.

¹⁶⁵ Kanat, *Sultan II. Abdülhamit Döneminde Mabeyn-i Hümayun ve Görevleri* s. 107.

¹⁶⁶ Abdülkadir Özcan, "Çuhadar", *DİA*, c. 8, İstanbul, 1993, s. 381-382.

¹⁶⁷ Özön, *Küçük Osmanlıca Türkçe Sözlük*, s. 530.

¹⁶⁸ Nurhan Atasoy, "Hırka-i Saâdet", *DİA*, c. 17, İstanbul, 1998, s. 374-377.

¹⁶⁹ Özön, *Küçük Osmanlıca Türkçe Sözlük*, s. 98.

¹⁷⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, s. 325.

¹⁷¹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 806.

Hırka-ı Saâdet her Ramazan ayında padişah ve devlet adamları tarafından merasimle ziyarete açılmaktadır. Bu ayın on ikinci günü ziyaret için Hırka-ı Saâdet dairesi temizlenmektedir. Padişah, Dolmabahçe ve Çırağan Sarayı gibi yerlerde ikamet etse bile her Ramazan ayında, Topkapı Sarayı'nda bulunan Hırka-ı Saâdet ziyareti aynı şekilde devam etmiştir. Sultan Abdülaziz döneminde hırkanın korunması, altın sandıkta ve bohçalara sarılı bir şekilde yapılmıştır. Önceden temizliği yapılan daire, Ramazan ayının on beşinde merasimle ziyarete açılmaktadır.¹⁷² Öğleden sonra yapılan ziyaretlerde Kur'an okumak için imam ve müezzin hazır bulunmaktadır.¹⁷³

Tablo 3: 1869-1876 yılları arasında Hırka-ı Saâdet çalışanlarının maaşları¹⁷⁴

Görevli	Kuruş	Sayı
Has Oda Kethüdâsı	1667	1
Serhademe	1250	1
Hademe	6813,5	40
Hademe Hıdmetçisi	150	3
Avadân Hademesi	458	4
Avadân Zâbiti	250	1
Avadân Zâbit Muâvini	208,5	1
Kasrı-ı Hümayûn Bekçisi	125	1
Saka Bekçisi	100	1
Bekçi Zâbiti	83	1
Bekçi	278	6
Üçüncü Kapucu	250	2
Toplam	11633	62

Hırka-ı Saâdet'in aylık tahsisatından edindiğimiz bilgilere göre kurumun başındaki yetkili olarak en fazla maaşı has oda kethüdâsı almaktadır. 40 hademenin hizmet ettiği birimde

¹⁷² Atasoy, "Hırka-i Saâdet", s. 374-377.

¹⁷³ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 807.

¹⁷⁴ BOA, *TS.MA.d*, 9005/1, s. 45.

üç hademe yardımcısı ve hepsinin başı olarak serhademe bulunmaktadır. Serhademe aldığı maaş bakımından has oda kethüdâsından sonra birimden sorumlu ikinci görevlidir. Avadân¹⁷⁵ olarak bahsedilen dört hademe, sofaların¹⁷⁶ temizlenmesinden sorumludur. Avadân zâbiti ve yardımcısı da bulunmaktadır. Hırka-ı Saâdet'te farklı yerlerde görev alan dokuz bekçi istihdam edilmiştir. Bunlar arasında en fazla maaşı Kasr-ı Hümâyûn¹⁷⁷ bekçisi alırken onu saka¹⁷⁸ bekçisi ve bekçi zabiti takip etmiştir. Çuhadârın bünyesinde bulunan üçüncü kapucu da bu birimde görev almıştır.

3.1.3. Teberdârân-ı Hassa

Teber denilen ay şeklinde küçük balta taşıdıkları için bu adı alan saray görevlilerine baltacı da denilmiştir.¹⁷⁹ Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde zülüflü baltacılar, divan ve harem hizmetlerinden sorumlu tutulmuşlardır. Sayıları zamanla değişen baltacılar, Sultan Abdülmecid zamanında sayıları altmış bir iken Sultan Abdülaziz döneminde altmış iki seklinde devam etmiştir.¹⁸⁰

Tablo 4: 1869-1876 yılları arasında Teberdârân-ı Hassa çalışanlarının maaşları¹⁸¹

Görevli	Kuruş	Sayı
Serteberdârân	1000	1
Kethüdâ	265	1
Kethüdâ Vekili	165	1
Neferât	5220	58
Esvâb Emîni	41,5	1
Toplam	6691,5	62

¹⁷⁵ Avadan sözlükte; padişahın abdestliğini ve ibriğini saklayan iki sınıf hademesidir. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 112.

¹⁷⁶ Sofa sözlükte; binaların içinde büyük ve geniş olarak bırakılan, odaların kapıları oraya açılan yere verilen isimdir. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 3, s. 16.

¹⁷⁷ Osmanlı döneminde selâtin camilerinde, padişahların ziyaret ettiği ve çok defa onlar tarafından ihya edilmiş olan geniş kapsamlı tarikat yapılarında ve resmî binalarda hükümdarın dinlenmesi, gerektiğinde bazı şahısları huzuruna kabul edip görüşmesi için özel olarak tasarlanmış bağımsız bölümlere kasr-ı hümâyûn veya hünkâr kasrı denilmiştir. Bkz. M. Baha Tanman, "Kasr-ı Hümâyûn", *DİA*, c. 24, İstanbul, 2001, s. 573-575.

¹⁷⁸ Saka sözlükte; suyu gümüş kaplarda taşıyan saray görevlisidir. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 3, s. 96.

¹⁷⁹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 3, s. 429.

¹⁸⁰ Abdülkadir Özcan, "Baltacı", *DİA*, c. 5, İstanbul, 1992, s. 34-35.

¹⁸¹ BOA, *TS.MA.d.*, 9005/1, s. 45.

Teberdârân-ı Hassa'nın aylık tahsisatından edindiğimiz bilgilere göre en fazla maaşı kurumun amiri sıfatıyla serteberdârân almıştır. Genelde yüksek maaşa tabi tutulan kethüdâ ve yardımcısı bu birimde düşük bir ücretle çalışmıştır. 58 kişiden oluşan neferâtlar¹⁸² ve esvâb emîni¹⁸³ kurumun bünyesinde yer almaktadır.

3.1.4. Bâbüssaâde

Bâbüssaâde, Enderun kısmının girişinde bulunmaktadır. Törenler sırasında ikinci avludan üçüncü avluya geçişi sağlayan kısımdır. Akağalar Kapısı veya Arz Kapısı da denilmiştir.¹⁸⁴ Bayramlarda Bâbüssaâde kapısının önüne bayram tahtı koyma ve tebrikleri alma adeti Osmanlı klasik döneminden Sultan Abdülaziz'in saltanatının ilk yıllarına kadar devam etmiştir.¹⁸⁵

Tablo 5: 1869-1876 yılları arasında Bâbüssaâde çalışanlarının maaşları¹⁸⁶

Görevli	Kuruş	Sayı
Ağa	83	1
Serhademe	167	1
Çoça Osman Ağa	208,5	1
Hademe	1826	22
Toplam	2284,5	25

Bâbüssaâde'nin aylık tahsisatından edindiğimiz bilgilere göre maaşı verilen en çok hademe bu birimde yer almaktadır. İsmi verilmeyen bir ağaya 83 kuruş maaş verilmiştir. İsmi verilen fakat kim olduğunu tespit edemediğimiz Çoça Osman Ağa ise verilere göre en fazla maaşı almaktadır.

3.1.5. Mekteb-i Münîfe

Sarayda padişah ve ailesine ders veren hocaların bulunduğu kurumdur. Her ay düzenli olarak Mekteb-i Münîfe adına Ceyb-i Hümâyûn defterinden tahsisat verilmiştir.

¹⁸² Neferat sözlükte; neferin çoğulu, er demektir. Özön, *Küçük Osmanlıca Türkçe Sözlük*, s. 614.

¹⁸³ Esvap Emîni sözlükte; yüzbaşı rütbesindeki zabite verilen unvandır. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 559.

¹⁸⁴ Semavi Eyice, "Bâbüssaâde", *DİA*, c. 4, İstanbul, 1991, s. 408-409.

¹⁸⁵ Eyice, "Bâbüssaâde", s. 408-409.

¹⁸⁶ BOA, *TS.MA.d.*, 9005/1, s. 45.

Tablo 6: 1869-1876 yılları arasında Mekteb-i Münîfe çalışanlarının maaşları¹⁸⁷

Görevli	Kuruş
Muallim-i Evvel Mustafa Efendi	1250
Kur'an hocası Hacı Mehmet Efendi	125
Kur'an hocası Reşit Efendi	125
Kur'an hocası Osman Efendi	83
Hendeshâne hocası Hacı Mahmut Efendi	625
Resim hocası Mahmut Efendi	333,5
Talîk hocası Şerîf Efendi	167
Rika hocası Rıza Efendi	500
Sülûs-i Müşki hocası Ali Efendi	333,5
Fârisî hocası Ali Efendi	208,5
Muallim-i evvel muâvini Muhyî Efendi	250
Resim hocası muâvini Rasim Efendi	83
Mekteb-i Mezkûrenin müdür-i evveli	417
Mekteb-i Mezkûrenin müdür-i sânisî	250
Hırka-i Saâdet imamı Efendi	133,5
Hırka-i Saâdet müezzinleri	325
Neyzen Ustası	125
Keman Ustası	83
Mekteb-i Mezkûrenin hizmetçileri	300
Mekteb-i Mezkûrenin masârifât-ı kırtasiye	405
Toplam	6122

¹⁸⁷ BOA, TS.MA.d, 9005/1, s. 45.

Mekteb-i Münîfe'nin aylık tahsisatından edindiğimiz bilgilere göre Muallim-i Evvel Mustafa Efendi, birinci rütbeli hoca en yüksek maaşı almaktadır. Birimin temizliğinden sorumlu, sayısı belirtilmeyen hademeler toplam 300 kuruş maaş alırken kırtasiye masrafları için 405 kuruş harcanmıştır. Hırka-ı Saâdet'te görevli öğleden sonra Kur'an okuyan imam ve müezzin de bu kurum adı altında maaşını almıştır. Bu görevliler dışında üç tane Kur'an hocası bulunan dairede, Hacı Mehmet Efendi ve Reşit Efendi'ye aynı miktarda maaş verilirken, Osman Efendi'ye daha düşük miktarda maaş verilmiştir. Yazıyla ilgili derslerden en fazla maaşı rika hocası Rıza Efendi alırken, onu sülüs-i müşki hocası Ali Efendi, fârisî hocası Ali Efendi ve talik hocası Şerif Efendi takip etmiştir. Geometri ilmini veren hendeshâne¹⁸⁸ hocası Hacı Mahmud Efendi, Muallim-i Evvel hocasından sonra kurumda en yüksek maaşı alan ikinci çalışan olmuştur. Boş zamanlarında resim yapmaktan hoşlanan ve pek çok eskizi bulunan Sultan Abdülaziz'e düzenli olarak ders veren, resim hocası Mahmud Efendi ve yardımcısı olarak Rasim Efendi bulunmuştur. Osmanlı padişahları arasında bestekar olarak yerini alan padişah, ney ve lavta çalmaktadır.¹⁸⁹ İsmi zikredilmeyen neyzen ve keman ustaları yine bu birim vasıtasıyla istihdam edilmiştir.

3.1.6. Daire-i Hümayûn

Osmanlı Devleti klasik döneminde harem, selamlık, misafir ve devlet memurlarının oturduğu yer anlamında kullanılmıştır.¹⁹⁰ Ceyb-i Hümayûn defterinde sık sık adı geçen birim hakkında elimizde sınırlı bilgiler bulunmaktadır. Görevlilerden yola çıkarak hizmetli ve zanaatkâr sınıftan çalışanların yer aldığını söyleyebiliriz.

Tablo 7: 1869-1876 yılları arasında Daire-i Hümayûn çalışanlarının maaşları¹⁹¹

Görevli	Kuruş	Sayı
Hayyatin-i Hassa neferâtı	80	1
Topkapı Sarayı bekçisi	83	1
Helvahane nevbetçisi	62	1
Hastahane hıdmetçisi	50	1

¹⁸⁸ Ali Püsküllüoğlu, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1977, s. 143.

¹⁸⁹ Küçük, "Abdülaziz", s. 179-185.

¹⁹⁰ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 388.

¹⁹¹ BOA, *TS.MA.d*, 9005/1, s. 46.

Mahreç Münib Efendi	312,5	1
Mevlevi fukarası Süleyman Efendi	20	1
Kahveci Teberdaran	209	2
Kilerci	83	1
Dolap uşağı	42	1
Toplam	941,5	10

Daire-i Hümâyûn'un aylık tahsisatından edindiğimiz bilgilere göre görevliler bulunduğu iş bakımından karışık verilmiştir. Hayyatın-i Hâssa ismi verilen terzi,¹⁹² Topkapı Sarayı bekçisi, tatlılardan sorumlu helvahane görevlisi, hastane hizmetlisi, kilerci, dolap uşağı olarak sarayda çalışan görevliler birbirine yakın miktarda maaş alarak istihdam edilmiştir. Saraydaki kahve hizmetinden sorumlu görevli, padişah ile görüştüğü ve saygın kişiler arasından seçildiği için kahveci olarak çalışan iki kişiye diğer görevliler ile karşılaştırıldığında daha fazla maaş verilmiştir. Mahreç¹⁹³ Münib Efendi üçüncü kitâbet¹⁹⁴ kısmında çalışan yazı yazmaktan sorumlu, alanında uzman bir kâtiptir. Hakkında daha fazla bilgiye sahip olmadığımız Münib Efendi, Daire-i Hümâyûn'a kayıtlı olarak en fazla maaşı almaktadır. Tam olarak ne yaptığı bilinmeyen Mevlevi fukarası Süleyman Efendi ise 20 kuruş ile en düşük maaşı alan görevli olmuştur.

3.1.7. Diğerleri

Deftere göre belli bir kurum altında olmaksızın her ay tahsisatı sağlanan saray çalışanları bulunmaktadır.

Tablo 8: 1869-1876 yılları arasında diğer çalışanların maaşları¹⁹⁵

Görevli	Kuruş	Sayı
Esb sakaları zâbiti	250	2
Esb sakaları neferânı	830	20

¹⁹² Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 784.

¹⁹³ Mahreç sözlükte; ilmiye rütbelerinden birinin adıdır. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 385.

¹⁹⁴ Bir maddeyi uygun bir şekilde yazmaya kitâbet denilmiştir. Bkz. Ahmet Yücel, "Kitâbet", *DİA*, c. 26, Ankara, 2002, s. 81-83.

¹⁹⁵ BOA, *TS.MA.d*, 9005/1, s. 46.

Mezbele-i Keşan zâbiti	83	1
Mezbele-i Keşan neferânı	581	14
Bağdat Köşkü bekçi, hafız-ı keteb ve müdürü	415	5
Beşiktaş/Çırağan erre işçileri	625	15
Toplam	2784	57

Esb sakaları atların suyunu taşıyan sınıftır. Bu birimde görevli iki zâbit ve yirmi neferâna maaş verilmektedir. Mezbele-i keşan, sarayın çöplerini atmakla sorumludur.¹⁹⁶ Burada çalışan bir zabit ve on dört neferân maaş almaktadır. Bağdat Kasrı, Osmanlı klasik döneminde yapılmış köşktür. 19. Yüzyılda padişah Ramazan ayının on beşinde Hırka-ı Saâdet ziyareti için saraya geldiğinde Bağdat Kasrında dinlenmektedir.¹⁹⁷ Burada görevli bekçi, hafız ve hastane müdüründen oluşan 5 kişiye maaş verilmiştir. Defterde bazen Beşiktaş Sahil Sarayı bazen de Çırağan Sahil Sarayı olarak geçen yapının inşaatı için Ceyb-i Hümâyûn hazinesinden 15 erre işçisine¹⁹⁸ her ay düzenli olarak tahsisat sağlanmıştır.

3.2. Şahıslara Verilen Maaşlar

Ceyb-i Hümâyûn defteri üzerinden elde edilen bilgilerden yola çıkarak her ay düzenli olarak maaşı ödenen belli başlı saray çalışanları bulunmaktadır. Bu görevlilerin aldığı maaş miktarı yer aldıkları kurum ve mevkiye göre değişmektedir.

Tablo 9: 1869-1876 yılları arasında bazı görevlilerin maaş durumu¹⁹⁹

Görevli	Kuruş	Sayı
Kethüdâ	2097	3
Hademe	37129,5	375
Kâtip	6147	9
Bekçi	1464	24

¹⁹⁶ Sarayın süprüntülerini denize dökenler hakkında kullanılır bir tabirdir. Günümüzdeki karşılığı çöpçüdür. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 528.

¹⁹⁷ Semavi Eyice, “Bağdat Köşkü”, *DİA*, c. 4, İstanbul, 1991, s. 444-446.

¹⁹⁸ Erre sözlükte; kereste işçiliği ve bıçkı işleri yapan görevlidir. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 546.

¹⁹⁹ BOA, *TS.MA.d.*, 9005/1, s. 45-46.

Zâbit/Nefer	7585,5	99
Toplam	54423	510

1874 yılı Mart ayı maaş verileri incelendiğinde en az üç kurumda adı geçen görevliler beş saray çalışanı yer almaktadır. Sayı olarak en fazla istihdamı sağlanan saray görevlisi 375 çalışanı ile hizmet işlerinden sorumlu hademe sınıfıdır. Hademelerin içinde serhademe ve hademe yardımcıları da bulunmaktadır. Hademeleri takip eden saray görevlisi, 99 kişi ile içinde zâbit ve neferin yer aldığı grubu oluşturmaktadır.

3.2.1. Kethüdâ

Osmanlı Devleti'nde çeşitli mevkilerde maaş karşılığı çalışan kethüdâ bulunduğu kurumun amiri sıfatıyla görev almıştır.²⁰⁰ Sayıları diğer çalışanlara nazaran az olmasına rağmen yer aldıkları konum ve işlev bakımından bu durum maaşlarına da yansımıştır. Yavuz Sultan Selim zamanından itibaren istihdam edilen hazine kethüdâsının görevleri arasında saraya giren çıkan eşyanın kaydını tutma ve Hazine-i Hümâyûn birimini yönetmek vardır.²⁰¹ 1831 yılından itibaren Ceyb-i Hümâyûn hazinesinden ödenen maaşları ve ihsanları verme yetkisi hazine kethüdâsında bulunmaktadır. Defterden tespit ettiğimize göre 1869-1874 yılları arasında Ceyb-i Hümâyûn'dan sorumlu hazine kethüdâsına masrafların karşılanması için 12333 kuruş tahsisat verilmiştir. 1874-1876 yılları arasında bu tahsisat 12000 kuruş olarak ödenmiştir. 1876'dan sonra ise verilen tahsisat 10000 kuruşa düşürülmüştür. Tahsisat miktarında yaşanan değişim, Sultan Abdülaziz döneminin yıllar içinde bozulan malî durumundan kaynaklanmış olabilir.

3.2.2. Hademe

XIX. Yüzyıldan itibaren sayıları gittikçe artan hademeler, saray işleriyle ilgilenmektedir. Başlarında serhademe bulunmaktadır. Hademelerin, Velâdet-i Âliyye törenlerinde eşya ve hediyeleri taşımak, acil durumlarda padişaha zamanı belirtmek gibi görevleri mevcuttur.²⁰² Ceyb-i Hümâyûn defterinde maaş alan en fazla sayıyı sarayın hizmet işlerinden sorumlu hademeler oluşturmaktadır.

²⁰⁰ Mehmet Canatar, "Kethüdâ", *DİA*, c. 25, Ankara, 2002, s. 332-334.

²⁰¹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 791.

²⁰² Kanat, *Sultan II. Abdülhamit Döneminde Mabeyn-i Hümayun ve Görevleri*, s. 112.

Hademelerin amiri konumunda bulunan serhademe, temizlik ve diğer işlerin yürütülmesinden sorumludur. Bu görevlinin Hırka-ı Saadet'teki maaşı 1250 kuruş iken, Bâbüssaâde ve Hazine-i Hümayûn'da 167 kuruş verilmiştir. Görüldüğü üzere aynı unvanı taşımalarına rağmen buldukları kuruma göre aldıkları maaş değişmiştir. Hademelerinde tıpkı amirleri gibi buldukları kuruma göre maaşlarında değişiklik gözlenmiştir. Hazine-i Hümayûn'da görevli bir hademenin maaşı 63 kuruş iken Hırka-ı Saâdet'te görevli hademe 170 kuruş, Bâbüssaâde'de bulunan hademe ise 83 kuruş maaş almıştır. Sayı olarak en çok hademe Hazine-i Hümayun'da bulunmasına rağmen en fazla maaşı Hırka-ı Saâdet kısmında çalışanlar almıştır. Serhademe konusunda da durum değişmemiştir.

3.2.3. Kâtip

Osmanlı devlet dairelerinde çeşitli işleri yerine getiren Türk kökenli görevli memurdur.²⁰³ Önceleri atıyye verilen memurlara, Tanzimat dönemi ile düzenli maaş verilmiştir. Hazine-i Hümayûn'da görevli bir kâtibin, padişah ve başkâtibin izni olmadan yazı yazması yasaktır. Gece nöbet tutan kâtip, başkâtibin vekili sayılmasından dolayı önemli bir belge geldiğinde işlem yapabilmektedir. Mesai saati bittiğinde her kâtip, evrakları başkâtibin mührüyle mühürleyerek dolaplara yerleştirmektedir. Merasimlere katılma zorunluluğu olan kâtipler, gelemeyecekleri vakit başkâtibe haber vermek zorundadır.²⁰⁴ Yurt dışına hediye gönderileceği vakit bu hediye heyetinde kâtipler de bulunmaktadır.

Hazine-i Hümayûn'da yer alan memurların buldukları mevkiye göre maaşlarında değişiklik yaşanmıştır. 1667 kuruş ile en fazla maaşı başkâtip almıştır. Eski adı sırkâtibi olan başkâtip, özel kalem müdürü yerine geçmektedir. Klasik dönemde Ceyb-i Hümayûn hazinesinin başında bulunan görevlidir.²⁰⁵ Başkâtip, birincilikle mezun olan mülkiye öğrencilerinden seçilmişlerdir. Başkâtip makamı birkaç saat boş kalırsa yerine önce ikinci kâtip daha sonra üçüncü kâtip geçebilmektedir.²⁰⁶ Başkâtip, padişah iradelerini ve yapılan ihsanları başmabeyinciye sunmaktadır. Diğer görevi ise devlet adına zararlı işler çevirdiği düşünülen kişilerin takibini yapmaktadır. Ceyb-i Hümayûn defterinde 1042 kuruş maaş alan İkinci kâtibin görevleri arasında padişah adına önemli sayılabilecek bilgileri bizzat paşaların evlere giderek

²⁰³ Püsküllüoğlu, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, s. 215.

²⁰⁴ Kanat, *Sultan II. Abdülhamit Döneminde Mabeyn-i Hümayun ve Görevleri*, s. 23.

²⁰⁵ Sahillioğlu, "*Ceyb-i Hümayun*", s. 465-467.

²⁰⁶ Kanat, *Sultan II. Abdülhamit Döneminde Mabeyn-i Hümayun ve Görevleri*, s. 25-28.

iletmek vardır. Ayrıca taşraya görev alan paşalar İstanbul'a gelmeleri gerektiğinde ikinci kâtip ile görüşmektedir.²⁰⁷

3.2.4. Bekçi

Padişahın kaldığı yerlerin güvenliğinden sorumlu olan bekçilerin, saraya gelmesi emredilen kişileri çağırmak, mühürlü zarfları göndermek ya da misafir olarak kalan mabeyncilerin ihtiyaçlarını karşılamak gibi görevleri olmuştur.²⁰⁸ Defterde Hırka-ı Saâdet'te görevli saka bekçisi ve Kasrı-ı Hümâyûn bekçisi bulunurken Topkapı Sarayı ve Bağdat Köşkü'nde bulunan bekçilerde bu hazine vasıtasıyla maaş almıştır. Hırka-ı Saâdet'te görevli bir bekçi ortalama 100 kuruş alırken diğer birimlerde bulunan bekçilere, en fazla 80 kuruş değerinde maaş verilmiştir.

3.2.5. Zâbit/Nefer

Genellikle bir işin yapılmasını veya bir yerin denetlenmesinden sorumlu olan zâbitler, görev aldıkları yer ile anılmıştır. Defterde maaş alan 5 zâbit ve 94 nefer bulunmaktadır. Zâbit maaşı yer aldığı mevkiden dolayı nefer maaşından daha çok almaktadır. Hırka-ı Saâdet'e bağlı avadan zâbiti 250 kuruş alırken bir kuruma bağlı olmayan esb sakaları zâbiti 125 kuruş maaş almaktadır. Hırka-ı Saâdet'e bağlı olarak çalışan hademe ve bekçi maaşlarının diğerlerine oranla fazla olması zâbit örneğinde de değişmemiştir.

3.3. Törenler, Yardımlar ve İhsanlar

Osmanlı Devleti'nde padişahlar her dönem kendi hazineleri aracılığıyla merasimler ve zor durumlarda ihsanlar vermiştir. Sultan Abdülaziz döneminde de Velâdet-i Âliyye ve Sûr-ı Hümâyûn gibi törenleri yapılmıştır. Bu törenler esnasında huzur güreşleri tertip edilmiştir. Hem tören için hem de sporcular için padişah tarafından ihsanlar verilmiştir. Padişahın kişisel olarak ilgilendiği müzik ve resim alanında harcamalar yapılmıştır. Bu dönem yaşanan yangınlar sonrası padişahın yaptığı yardımlar halka örnek teşkil etmiştir. Padişahın hem kişisel hem de sosyal açıdan yapmış olduğu ihsanlar aşağıda verilen başlıklarda detaylı bir şekilde bahsedilmiştir.

²⁰⁷ Kanat, *Sultan II. Abdülhamit Döneminde Mabeyn-i Hümayun ve Görevleri*, s. 73.

²⁰⁸ Kanat, *Sultan II. Abdülhamit Döneminde Mabeyn-i Hümayun ve Görevleri*, s. 104.

3.3.1. Velâdet-i Âliyye

Velâdet-i Âliyye, padişahın dünyaya gelen çocuğu için hazırlanan merasimdir.²⁰⁹ Saray kadınlarının doğumu yaklaştığında velâdet odaları hazırlanmaktadır. Doğum öncesi ve sonrası yapılacak hazırlıklar ve yatak takımları, elbise, mücevherat gibi eşyalar bizzat Valide Sultan tarafından organize edilmektedir. Belirlenen eşya listesi hazine kethüdâsına bildirilir, hazırlanan eşya makbuzuyla birlikte Harem'e teslim edilmektedir.²¹⁰ Doğum gerçekleşikten sonra müjdeli haber padişaha verilmektedir. Padişah ise gelen müjdecilere ihsan bahşetmiştir.²¹¹

Sultan Abdülaziz'in tahta çıktıktan sonra dünyaya gelen ilk çocuğu Saliha Sultan'dır. Ceyb-i Hümâyûn'a ait bir belgede Saliha Sultan'ın velâdet töreni için beşik takımı, elbise, yatak, perde gibi eşyalar ve padişah ihsanlarının kaydı tutulmuştur. Bu tören için toplam 6 milyon 164 bin 24 kuruş²¹² harcanmıştır. Harcanan para sadece velâdet töreni için kullanılmamıştır. Aynı zamanda anne, ebe, daye kadın ve harem harcamaları da yer almıştır.²¹³ Saliha Sultan'ın velâdet takımları ipekli kumaş olan serâser üzerine inci ve pul işlemeli olup, annesi için hazırlanan yatak ve oda takımları ise yine serâser üzerine sırma, pul ve tırtıl işlemelidir.²¹⁴ 1864 yılında dünyaya gelen Mahmud Celâleddin Efendi, babasının saltanatında doğan ilk şehzade olmasına rağmen annesi, harem, ebe kadın ve doğum için hazırlanan velâdet odasına alınan eşyanın bedeli sadece 3 milyon 61 bin 371,5 kuruş tutmuştur.²¹⁵ Saliha Sultan ve Mahmut Celâleddin Efendi'nin Velâdet-i Âliyye'si esnasında yapılan tören harcamaları karşılaştırıldığında şehzade için harcanan miktar, hanım sultanın velâdet töreni kadar şaşalı olmamıştır.²¹⁶

Şehzade Mahmud Celaleddin'in Velâdet-i Âliyye'si için:

²⁰⁹ Velâdet-i Âliyye sözlükte; padişahın doğan çocukları münasebetiyle yapılan merasim hakkında kullanılan bir tabir olarak geçmektedir. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 3, s. 587.

²¹⁰ M. Çağatay Uluçay, *Harem II*, TTK, Ankara, 1971, s. 70.

²¹¹ Ali Akyıldız, *Haremin Padişahı Valide Sultan Haremde Hayat ve Teşkilat*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 180.

²¹² Bkz. BOA., *TS.MA.d*, 372/1, H. 29.02.1279 (M. 25 Ağustos 1862).

²¹³ Lale Uçan, Dolmabahçe Sarayı'nda Çocuk Olmak: Sultan Abdülaziz'in Şehzâdelerinin ve Sultanefendilerinin Çocukluk Yaşantılarından Kesitler, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 14, 2019, s. 235.

²¹⁴ Uluçay, *Harem II*, s. 73.

²¹⁵ Celâleddin Efendi'nin velâdeti sırasında hareme gönderilen maşallah, nazarlık, avize, beşik, yatak, yorgan gibi eşyaların kaydı tutulmuştur. Bkz. BOA., *TS.MA.d*, 906/1, H. 29.12.1279 (M. 16 Haziran 1863).

²¹⁶ Uçan, *Dolmabahçe Sarayı'nda Çocuk Olmak: Sultan Abdülaziz'in Şehzâdelerinin ve Sultanefendilerinin Çocukluk Yaşantılarından Kesitler*, s. 237.

- Beşiğin başı için kadife üzerine roza kesimli elmas, süslü inci pul, tırtıl işlemeli inci püsküllü kese ve kese içinde hüsn-i hat ile yazılmış mushaf-ı şerif
- Pırlanta elmas ile süslü maşallah ve yakut, zümrüt, firüzeli nazar takımı
- Roza elmasla süslü ve yaldızlı gümüş beşiği, yine yaldızlı, oymalı tahta ve oymalı ceviz olmak üzere üç adet beşik
- Telli ve güllü beşik askısı
- Güvez atlas şilteli altı adet dokuma tülbent
- Tırtıl işlemeli, oyalı ve sırma saçaklı beşik yorganı
- Takım içinde pamuklu tülbent bezleri, entari, içlik, pamuklu beyaz tülbent, ayak bezleri, fermayış şal takkeler, donlar
- Gümüş hamam tası, lazımlık, yaldızlı bakır leğen ve ibrik
- Lohusa odasının tavan ve duvarları için yaldızlı kadife kâğıt kaplaması
- Lohusa yatak takımı, yastık, yorgan, erkân takımı, köşe sedir takımı, sırma, pul ve tırtıl işlemeli kapı, pencere perdeleri
- Kapı şemsiyesi, güvez atlas yatak örtüsü, sırma işlemesi pencere şemsiyesi
- Oymalı sırma altın yaldızlı kornişler ve som altın yaldızlı pirinç pencere kolları
- Lohusa kadın efendiye işlemeli atlas bohça içinde inci süslü, pul ve tırtıl işlemeli, kadife kaplı samur kürkü
- Altı adet hem kadife hem atlas üzeri sırma, pul ve tırtıl işlemeli elbise takımı, ona uygun ayakkabı ve entari
- Kafes sırma işlemeli hurç (heybe), telli ve güllü elbise bohçaları, yaldızlı tahta sandık verilmiştir.
- Ebe kadına sırma, pul ve tırtıl işlemeli atlas kaplı samur kürk, üç adet atlas ve bir adet ipek işlemeli elbise takımı
- Daye kadına ise altı adet ipek işlemeli elbise takımı, baş yemenisi, ipek yemeni oyası, tülbent ferace, yaşmak, pabuç ve rugan terlik ihsan edilmiştir.
- Valide Sultan tarafından saçmak amacıyla 10.000 kuruş çil akçe almış ve beşik alayı için 5000 kuruş ihsan dağıtılmıştır.²¹⁷

²¹⁷ Merve Çakır, “Osmanlı Hanedanında Doğum: Velâdeti Hümâyûn”, *Topkapı Sarayı Hümâyûn: Harem Padişahın Evi*, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul, 2012, s. 65-66; Şehzade Mahmud Celaleddin’in veladeti için verilen ihsanların kaydı tutulmuştur. Bkz. BOA, *TS.MA.d.*, 971/1, H. 19.05.1279 (M. 12 Kasım 1862).

1871 tarihli Ceyb-i Hümâyûn defterinde ismi zikredilmeyen ikinci İkbâl Hanımefendi'nin beşik ve nazar takımlarının yanında kadife üzerine beyaz sırma işleme ve sırma halhallı elbise takımı, entari, ayakkabı, elbise bohçası ve canfes bohça alındığına dair kayıt bulunmuştur.²¹⁸

3.3.2. Sûr-ı Hümâyun

Sûr-ı Hümâyun, hanedan üyelerinin düğünü ve sünneti esnasında yapılan tüm törenler için kullanılan genel bir tabirdir.²¹⁹ Şehzadelerin sünnet merasimi yapılacağı zaman halk arasında sünnet zamanı gelmiş çocuklar tespit edilmekte, ardından bu çocukların sünnet masrafları padişah tarafından karşılanmaktadır.²²⁰ Sadece İstanbul değil çevre vilayetlerde bulunan binlerce çocuk bu imkândan faydalanmaktadır.

Sultan Abdülaziz'in iki oğlu Yusuf İzzeddin ve Mahmud Celaleddin için 1870 yılında sünnet töreni tertip edilmiştir. Şehzadelerle birlikte yaklaşık 16.000 sünnet çocuğu da bu merasime katılmıştır. Sünnet masraflarının yanı sıra çocuklar için elbiseler ve ihсанlar verilmiştir.²²¹ Tören sırasında her dinden ve milletten öğrenciler sünnetin yapılacağı mesire alanına getirilerek yemek verilmiş ve gelen çocuklara hediyeler dağıtılmıştır.²²²

3.3.3. Huzur Güreşleri

Padişahın saraydan çıkıp halk ile bir araya geldiği düğün, cuma selamlığı, bayram, şenlik, ziyafet gibi merasimlere, at ya da tekneyle gitmesine biniş adı verilmektedir.²²³ Osmanlı padişahlarının teşrifi ile yapılan bu binişler sırasında huzur güreşleri yapılmaktadır.²²⁴ Padişah güreş sonunda pehlivanlara ihсан vermektedir.²²⁵ Merasimler esnasında padişahın silahlarını

²¹⁸ Işıktaş, R.1287/M.1871 yılı Ceyb-i Hümâyûn (Ceyb ve Harc-ı Hâssa-i Şahane) Defterlerinin Trankripsiyonu ve Değerlendirilmesi, s. 69.

²¹⁹ Pakalın, Tarih Deyimleri ve Terimleri, c. 3, s. 278; Hatice Aynur, "Surname", DİA, c. 37, İstanbul, 2009, s. 565-567.

²²⁰ Uçan, Dolmabahçe Sarayı'nda Çocuk Olmak: Sultan Abdülaziz'in Şehzâdelerinin ve Sultanevendilerinin Çocukluk Yaşantılarından Kesitler, s. 239.

²²¹ Uçan, Dolmabahçe Sarayı'nda Çocuk Olmak: Sultan Abdülaziz'in Şehzâdelerinin ve Sultanevendilerinin Çocukluk Yaşantılarından Kesitler, s. 242.

²²² Hüseyin Dikme, Osmanlı'da Halkla İlişkiler: Sultan Abdülaziz Dönemi Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, c. 5, S. 21, 2012, s. 301.

²²³ Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. 1, s. 235.

²²⁴ Türkmen, "Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d)'nde: Osmanlıda Güreşçilere Maddi İhsanlar", s. 31.

²²⁵ Abdülkadir Özcan, "Güreş", DİA, c. 14, İstanbul, 1996, s. 317-320.

muhafaza eden ve bahsi geçen ihsanları keselerde taşıyan ağalar vardır. Bu keselerde yer alan akçeler padişahın belirlediği miktarlarda dağıtılan cep harçlığıdır.²²⁶

Sultan Abdülaziz yapısı itibarıyla güçlü kuvvetli, pehlivanlığa ve at binmeye meraklı heybetli ve gösterişli bir padişaktır.²²⁷ II. Mahmud dönemi Enderun koğuşundan çıkarılan güreşçiler, Sultan Abdülaziz döneminde Anadolu ve Rumeli’de bulunan ünlü pehlivanlar payitahta getirilmiş ve saraya yeniden alınarak istihdam edilmişlerdir. Daha önce Çinili Köşk, Eski Saray, Ok meydanı ve Kâğıthane gibi yerlerde yapılan güreş müsabakaları²²⁸ Tanzimat Dönemi sonrası Dolmabahçe, Beylerbeyi ve Çırağan Saraylarında devam etmiştir. Sultan Abdülaziz’in Avrupa ve Mısır seyahatlerinde de yanında götürdüğü ünlü pehlivanlar Tokatlı Kasım, Arnavutoğlu Ali, Lofçalı Kara İbo, Kvasoğlu İbrahim, Makarnacı Hasan Hüseyin ve Kel Aliço’dur.²²⁹

3.3.4. Musika-i Hümâyûn İhsanları

Sultan Abdülaziz, Batı müziğini iyi bilen, ney ve lavta çalan bir padişaktır. Buna rağmen tahta geçtiğinde gelenekçi ve milli bir duruş sergilemiştir. Opera ve tiyatro yerine orta oyunu seyretmiştir. Saltanatının ilk yıllarında yanan saray tiyatrosunu yeniden yaptırmamıştır. Sarayda bulunan Batı müziği hocalarını görevden almıştır.²³⁰ Daha önce kurulan orkestra ve bando takımlarını kaldırmıştır. Yerine Türk musikisiyle alakalı saz takımının kurulma emrini vermiştir. Ancak Avrupa gezisinden döndükten sonra Batı kültürüne bakış açısı değişmiştir. Padişah, Avrupa’da gördüğü ortamın çekiciliğine kapılmıştır. Onları taklit etmeye başlamıştır. Bu etkiyle yeni saray ve köşkler yaptırırken, gözden düşen orkestra ve bando takımı tekrar kurulmuştur.²³¹

Sultan Abdülaziz’in müziğe olduğu kadar müzisyenlere de verdiği değer onlar için yaptırdığı konut ihsanlarından anlaşılmaktadır. Musika-i Hümâyûn müdürü İbrahim Paşa adına Beşiktaş civarında bir konak yaptırılmıştır.²³² Musika-i Hümâyûn’un başına getirilen Guatelli

²²⁶ Yusuf Kesgin, *Ceyb-i Hümayun Defterlerine Göre Osmanlı Padişahları Güreş ve Güreşçiler*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, s. 66.

²²⁷ İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c.4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 197.

²²⁸ Özcan, “Güreş”, s. 317-320.

²²⁹ Kesgin, *Ceyb-i Hümayun Defterlerine Göre Osmanlı Padişahları Güreş ve Güreşçiler*, s. 21.

²³⁰ Hikmet Toker, *Sultan Abdülaziz Dönemi’nde Osmanlı Sarayı’nda Musiki*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2002, s. 53.

²³¹ Nuri Özcan, “Muzika-yi Hümâyûn”, *DİA*, c. 31, İstanbul, 2006, s. 422-423.

²³² Taş işçiliği masrafına dair. Bkz. BOA, *HH. İ...*, 54/12, H. 11.03.1291 (M. 28 Nisan 1874).

Paşa için Nişantaşı'nda büyük bir konak inşa edilmiştir.²³³ Bu devirde şahısların yanı sıra sanat kurumlarına da ihsanlar verilmiştir. Sultan Abdülaziz, Avrupa seyahatinde Londra'da bulunduğu sırada Cyristal Palace binasında konser izlemiştir. Daha sonra bu yapının yandığı haberini alan padişah, binanın onarımı için 1000 lira göndermiştir. Dönemin yabancı gazetelerinde yer alan haberlere göre Sultan Abdülaziz bu bağış ile İngiliz parlamentosunun bir senede verdiği desteğin üç katını yapmış olduğu bilgisine değinilmiştir.²³⁴ Yapılan bağışın 1000 poundu binanın onarımı için kullanılırken 200 poundu ise kurumda çalışan görevlilere verilmiştir.²³⁵ Ayrıca Sultan Abdülaziz, Salzburg'da bulunan Mozar Müzik Cemiyeti'ne bağışta bulunmuştur. Cemiyet bu bağıştan ötürü teşekkür ettiklerine dair mektup yollamıştır.²³⁶ Bavyera'da inşası yapılan Bayreuth Festival Tiyatrosu için Sultan Abdülaziz, 9000 Thaler değerinde yardımda bulunmuştur.²³⁷ İstanbul'da yer alan Naum Tiyatrosu için Sultan Abdülaziz döneminde mâbeyn yetkilisi ve tiyatro sahibiyle bir anlaşma yapılmıştır. Anlaşmaya göre padişah bir gösteri izlemek için tiyatroya teşrif ettiğinde ona özel loncaların ayrılacağı garantisi verilmiştir. Bu hizmet karşılığında tiyatro yetkililerine 50 bin frank değerinde ödeme yapılmıştır.²³⁸ Bu dönemde yapılan tiyatro oyunları için kıyafet ve eşya masrafları Mâbeyn-i Hümâyûn tarafından ödenmiştir. Kol takımı olarak bahsedilen oyuncu çocukların tüm masrafları Hazine-i Hassa'nın verdiği tahsisat ile karşılanmıştır.²³⁹

3.3.5. 1873 Viyana Sergisi

1873 yılında yapılan Viyana Dünya Sergisi için Arşidük Johann'ın isteği üzerine Sultan Abdülaziz, Osmanlı Devleti'nin değerli hazinelerini sergilenmek üzere göndermeyi kabul etmiştir. Hazinesinin güvenli bir şekilde korunması ve sergilenmesi için Sultanın Hazine Köşkü adı verilen yapı inşa edilmiştir. Internentius Graf Rudolf ve İbrahim Ethem Paşa sergi için Osmanlı hazine odasından 200 parça değerli eşya seçmiştir. Eşyalar hakkında verilen bilgiler arasında değerli taşlarla süslenmiş sandalye ve altın direkli iki gölgeğin bulunduğu

²³³ İnşa masraflarına dair. Bkz. BOA, *HH. D...*, 859/1, H. 22.05.1285 (M. 10 Eylül 1868).

²³⁴ Ali Kemâlî Aksüt, *Sultan Aziz'in Mısır ve Avrupa Seyahati*, s. 160.

²³⁵ Toker, *Sultan Abdülaziz Dönemi'nde Osmanlı Sarayı'nda Musiki*, s. 94.

²³⁶ Mozar Musiki Cemiyeti tarafından yapılan teşekkürname Bkz. BOA, *İ. HR.*, 266/15942, H. 01.01.1292 (M. 7 Şubat 1875).

²³⁷ Emre Aracı, *Donizetti Paşa: Osmanlı Sarayı'nın İtalyan Maestrosu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 167-170.

²³⁸ Toker, *Sultan Abdülaziz Dönemi'nde Osmanlı Sarayı'nda Musiki*, s. 105.

²³⁹ Toker, *Sultan Abdülaziz Dönemi'nde Osmanlı Sarayı'nda Musiki*, s. 157.

yazılmıştır.²⁴⁰ 1872 tarihli Ceyb-i Hümâyûn defterinde yer alan Viyana Sergisi için Mâbeyn-i Hümâyûn tarafından yollanan eşya listesi şu şekilde verilmiştir:²⁴¹

- Etrafı pırlanta ile süslü minâkâri (İsfahan) ve gügez kıt'adan bağ üzeri inci işlemeli yeşil siper
- Sülüs şeklinde sedef işlemeli ok kandili
- Eflatun boyalı yay
- Parıltılı yay
- Yele dibi koyu lacivert boyalı ve mezhebe tirkeş oku
- Yıldızlı tirkeş oku
- Yelken yakmak için numunelik tirkeş oku
- Gice davula nişan itmek için ucu meşinli tirkeş oku
- Âdi tirkeş oku
- Ezmâbeti oku
- Istabl-ı Âmire hazinesinden dört adet sim halkalı ve iki tarafı sim kaplamalı esb-i gemi

Bahsi geçen defterin başka bir kısmında Viyana Sergisi için altın olarak gönderilen eşya listesi şöyledir:

- Altın kakmalı Şeşhane²⁴² (3 adet)
- Altın kakmalı Şeşhane tüfek (2 adet)
- Altın kakmalı Şeşhane tüfek (4 adet)
- Altın kakmalı tabanca (2 adet)
- Altın üzerine elmas ve yakut ile müzeyyen seyif kabza (1 adet)
- Altın ve donanmalı meşin kabzalı yakut ile müzeyyen seyif kabza (1 adet)
- Altın kakmalı seyif kabza (1 adet)
- Altın donanmalı kabzalı hisse (1 adet)

²⁴⁰ Ceren Göğüş, *19. YY. Avusturya Gazeteleri Işığında Osmanlı İmparatorluğunun 1873 Viyana Dünya Sergisine Katılımı*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 179.

²⁴¹ BOA. *TS.MA.d*, 401/1, H. 14.12.1289 (M. 12 Şubat 1873); Tunç, *Ceyb-i Hümayun Hazinesi ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi R.1288 (M.1872) Tarihli Ceyb ve Har- Hassa Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, s. 121.

²⁴² Şeşhane sözlükte; hava payını gidermek ve mermiye bir mihver hareketi vermek için yapılan toplarla tüfeklere verilen isimdir. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 3, s. 344.

- Altın üzerine minâkâri Yatağan bıçağı kabza (1 adet)
- Altın üzerine minâkâri pala kabza (1 adet)
- Altın kakmalı Yatağan bıçağı kabza (1 adet)²⁴³

3.3.6. 1865 Hoca Paşa Yangını

1865 yılında İstanbul’da meydana gelen Hoca Paşa yangını, Elvanzade Mahallesi’nde başlamıştır. Yangın; Çifte Saraylar, Çemberlitaş, Tavuk Pazarı, Nuru Osmaniye ve Sultan Ahmet’e kadar ilerleyerek büyük bir alana yayılmıştır. Harik-i kebir adıyla da bilinen yangında 3860 dönümü kapsayan alan zarar görmüştür. Zarar gören yapılar arasında ev, dükkân, han, hamam, cami, kilise, okul ve çeşme bulunmaktadır.²⁴⁴

Yangın sonrası yapılan yardım sürecine Sultan Abdülaziz de dahil olmuştur. Çırağan Sarayı’nın inşası için ayrılan tahsisatın bir miktarı yangın sırasında zarar gören halkın kullanımına aktarılmıştır. Resmî gazetede 19 Ekim 1865 tarihli yayınlanan habere göre Sultan Abdülaziz’in yangına dair verdiği talimatlar ifade edilmektedir.²⁴⁵ Öncelikle yangın esnasında evi zarar gören yangınzedelerin kalması için geçici olarak bir yere yerleştirilmeleri yönünde emir verilmiştir. Yangının geniş alana yayılması, evlerin ahşap malzemedan yapılmış olmasına bağlanmıştır. Bu yüzden yeniden inşa edilecek evlerde ahşap yerine taş ve tuğla kullanılması dile getirilmiştir. Kullanılacak malzeme konusunda devlet tarafından kolaylıklar sağlanacağı bildirilmiştir. İnşası devam eden Çırağan Sarayı tahsisatından aylık beş yüz kese ifraz verilmesi emredilmiştir. Bu paranın yeni ev yaptırmaya gücü olmayan halk için sarf edilmesi padişah tarafından arz edilmiştir.²⁴⁶ Çırağan Sarayı tahsisatı dışında padişahın kendi bütçesinden yani Ceyb-i Hümayûn hazinesinden de gerekli yardım yapıldığına dair basında çıkan haberler mevcuttur. Yangından sonra Ermeni cemaati tarafından verilen bir mahzarda bizzat Sultan Abdülaziz’in katılımıyla yürütülen yardım kampanyaları sırasında gelen nakitlerin, azınlık

---

²⁴³ BOA. TS.MA.d, 349/1, H. 09.12.1286 (M. 12 Mart 1870); Tunç, *Ceyb-i Hümayun Hazinesi ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi R.1288 (M.1872) Tarihli Ceyb ve Har- Hassa Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, s. 135.

²⁴⁴ Sibel Gürses Söğüt, “Yeni Belgelerle 1865 Hoca Paşa Yangınının Sınırları”, *Toplumsal Tarih*, S. 263, İstanbul, 2015, s. 76.

²⁴⁵ T. Cengiz Göncü, “Abdülaziz Döneminde Yayınlanan Bir Yangın Tembihnamesi Üzerine Bazı Tespitler”, *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, S. 7, 2018, s. 161.

²⁴⁶ Takvim-i Vekâyi, S.818, H. 28.05.1282 (M. 19.10.1865).

konumundaki tüm milletlere eşit miktarda verilmesinden dolayı padişaha karşı minnet duyulduğuna dâir sözler mektup aracılığıyla Mâbeyn-i Hümâyûn dâiresine bildirilmiştir.²⁴⁷

3.3.7. 1870 Beyoğlu Yangını

1870 yılında Beyoğlu semtinde sabaha karşı çıkan yangında insanlar hayatını kaybederken pek çok yapı zarar görmüştür. Yaklaşık on üç saat devam eden yangın, Galatasaray civarında durdurulmuştur. Yangın esnasında zarar gören binalar arasında tiyatro, karakol, otel, sefarethane, elçilik kilise, hamam, evler ve dükkanlar vardır.²⁴⁸ Yangının çıkış sebebi bilinmemektedir. 1865 tarihli Hoca Paşa yangınında bahsedildiği gibi ya binaların ahşaptan yapılması ya da o dönem sıkça kullanılan sulu gazlardan dolayı çıkmıştır.

Yangın sonrası ilk olarak afetten zarar görmüş halk için Taksim ve Beyoğlu'nda çadırlar kurulmuştur. Burada yapılan yardımlar bir süre devlet tarafından karşılanmıştır. Sultan Abdülaziz de kendi bütçesinden yardım yapmıştır. Padişah tarafından yapılan yardımın en büyük amacı halkı bağış yapma hususunda teşvik etmektir. Yangın sonrası toplanan 26.150 liralık paranın 10.000 lirası padişah tarafından verilmiştir.²⁴⁹ Sultan Abdülaziz paranın yanı sıra 600 döşek, 2000'den fazla yorgan ve yastık yollamıştır. Hatta şehzade sünneti için ayrılan 5.000 lira, bu yangında zarar gören halk için kullanılmıştır.²⁵⁰ Bundan ötürü Yusuf İzzeddin Efendi'nin sünnet töreni diğer şehzadelere nazaran sade ve mütevazı bir şekilde yapılmıştır.²⁵¹ Yapılan yardımlar için padişaha hem iane komisyonu hem de Rum ve Ermeni patrikleri şükranlarını bildirmiştir.²⁵² Ayrıca o dönem çıkan bir gazete haberine göre Sultan Abdülaziz saray mimarlarını görevlendirmiştir. Padişah, görevli mimarlardan yanan binaların yeniden inşası ve semtin düzeni için harita hazırlanmasını istemiştir. Fakat hazırlanan yeni haritaya göre yapılacak yerlerin masraflı olacağı kanaatine varılmıştır. Bu sebeple semtin düzenini bozmadan eski durumuna göre düzenlemeye gidilmesi emredilmiştir.²⁵³

²⁴⁷ Göncü, *Abdülaziz Döneminde Yayımlanan Bir Yangın Tembihnamesi Üzerine Bazı Tespitler, İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, s. 162.

²⁴⁸ Merve Cemile Keyvanoğlu, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", *OTAM*, S.41, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2017, s. 170-171.

²⁴⁹ Sinan Çakır, *1870 Beyoğlu Yangını ve Sonrasındaki İmar Faaliyetleri*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, s. 26-27.

²⁵⁰ Keyvanoğlu, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", s.175.

²⁵¹ Akyıldız, *Harem'in Padişahı Valide Sultan: Harem'de Hayat ve Teşkilat*, s. 246-248.

²⁵² Keyvanoğlu, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", s. 176.

²⁵³ Keyvanoğlu, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", s. 185.

3.3.8. Saray Ressamı ve Maaş Sorunu

Şehzadeliğinde resim dersi alan Sultan Abdülaziz'in, bu konudaki yeteneği ve merakı saltanatı boyunca devam etmiştir. Saltanatı sırasında sarayın Mâbeyn-i Hümâyûn bölümünde resim odası kurdu muştur.²⁵⁴ Bu dönem Sultan Abdülaziz'in çizdiği eskizlerin tablo haline getirilmesi için yabancı resamlara sipariş verilmiştir.²⁵⁵ Rusya'da yaşayan ressam Ermeni Ayvazofaki, padişah tarafından kırmızı kalemle çizilen sandal tasvirinin tablosunu yapmıştır. Bu resimden dolayı padişahın ihsanına nail olmuştur.²⁵⁶ Çizilen eskizler genelde kırmızı mürekkep ile yapılmıştır. Padişahın neden kırmızı rengi tercih ettiği konusunda bazı rivayetler mevcuttur. Sultan Abdülaziz'in siyah mürekkeple yazılmış materyallere bakmadığı ve takıntılı olduğundan bahsedilmektedir. Padişaha sunulan belgelerin kırmızı mürekkeple yazılmış olması bahsi geçen bu iddiayı güçlendirmektedir.²⁵⁷

Sultan Abdülaziz saltanatı boyunca birçok ressamın tablosunu aldırmıştır. Bu tablolar için ihsanlarda bulunmuştur. 1867 tarihinde yapılan Avrupa gezisi sırasında Fransa İmparatoru III. Napolyon tarafından Milletlerarası Paris Sanayi Sergisi'nin açılışına davet edilmiştir. Sergilenen tablolardan bazıları saray için alınmıştır.²⁵⁸ Sultan Abdülaziz, saray çatısı altında birçok yerli ve yabancı ressamı muhafaza etmiş, belirli sürelerle görevlendirmiştir. Yabancı ressamlar, önceleri padişahın istekleri doğrultusunda kendilerine verilen siparişleri yerine getirmişlerdir. Hazırlanan eserler için ihsanların yanı sıra yüksek miktarda maaş bağlanmıştır. Ayrıca erzak, elbise ve yol masrafları da Mâbeyn-i Hümâyûn tarafından karşılanmıştır.²⁵⁹

Saraya bağlı ressamlar işlerini, Dolmabahçe Sarayı'nda Mâbeyn-i Hümâyûn'un içinde bulunan atölyelerde devam ettirmiştir. Ressamların ihtiyaçları Osman Nuri Bey tarafından karşılanmıştır. Mâbeyn-i Hümâyûn himayesi altındaki ressamların çalışacağı ortamda resim için gerekli olan malzemeler ve eşyalar İstanbul'da bulunan mağazalardan alınmıştır. Hatta ihtiyaç dahilinde Avrupa'dan sipariş edildiği olmuştur. İstanbul'dan alınan malzemeler, özellikle

---

²⁵⁴ T. Cengiz Göncü, "Osmanlı Sarayında Resim Sanatının Himayesinin Simgesi Olarak Resim Odası ve Görev Alan Sanatçılar", s. 263-277.

²⁵⁵ Fatma Ürekli, Leh Asıllı Stanislaw Chlebowski'nin Osmanlı Saray Ressamı Olarak İstihdamı ve Ayrılışı, *Tarih Dergisi*, İstanbul, 2020, S. 71, s. 283.

²⁵⁶ Dikme, *Osmanlı'da Halkla İlişkiler: Sultan Abdülaziz Dönemi Örneği*, s. 303.

²⁵⁷ Toker, *Sultan Abdülaziz Dönemi'nde Osmanlı Sarayı'nda Musiki*, s. 77.

²⁵⁸ Ürekli, *Leh Asıllı Stanislaw Chlebowski'nin Osmanlı Saray Ressamı Olarak İstihdamı ve Ayrılışı*, s. 284.

²⁵⁹ Saray ressamlarına elbise masrafı olarak dört bin üç yüz kuruş ödenmiştir. Bkz. BOA, *İ. DH.*, 491/33244, H. 17.12.1278 (M. 15 Haziran 1862).

yıldızlı çerçeveler Aleko'nun mağazasından alınırken Avrupa'dan sipariş edilenler Paris'ten getirilmiştir.²⁶⁰ 1871 tarihli Ceyb-i Hümâyûn defterinde Osman Ağa vasıtasıyla Mâbeyn Hümâyûn tarafından iki adet kebir kıta muşamba üzerinde tersim kılınmış levha, iki adet vasıt kıta resim levhası ve yine iki adet safir kıta resim levhası alınmıştır.²⁶¹ Yıldızlı olarak bahsini geçirdiğimiz tablolar, 1872 tarihli Ceyb-i Hümâyûn defterinde Çoça Osman Ağa tarafından Mâbeyn Hümâyûn adına alındığına dair kayıtlar mevcuttur. 1874 yılında 6.016 kuruş tutarında muşamba ve yağlı boya için ressam Emanueli'ye, Ceyb-i Hümâyûn vasıtasıyla Osman Nuri Bey tarafından ödenmiştir.²⁶² Yine aynı dönem bazı maaş makbuzlarından saray için çalışan Mason ve Falbowski adında iki yabancı ressamın bahsi geçmektedir. Bu ressamlar adına düzenlenmiş maaş makbuzları mevcuttur. Bahsi geçen makbuzda Mason için Hazine-i Hassa tarafından her ay beş bin kuruş değerinde maaş ödemesi yapılmıştır.²⁶³

Sultan Abdülaziz saltanatı sırasında saraya yabancı ressam alınmasını istemiştir. Bu sebeple ilk olarak 1865'te ressam Adolphe Yvon ile irtibata geçilmiştir. Ressam yaptığı tablolarından biri 1.000 frank karşılığında İstanbul'a göndermiştir. Fakat sarayda görev alması mümkün olmamıştır.²⁶⁴ Yabancı ressam arayışları sırasında istenen tablolar, yaptıkları bir eserin kopyası olurken, eğer bu kopya eser padişah tarafından beğenilirse geri dönüş yapılmıştır. Bu amaçla birçok resim satın alınmıştır. Ayrıca bu tablolar için ödenekler çıkarılmıştır. Bu dönem bir belgede sipariş edilen resim masrafının yer aldığı makbuzda, Osman Nuri Efendi tarafından otuz iki adet boya ve fırça alınmıştır. Bu malzemelerin masrafı Ceyb-i Hümâyûn vasıtasıyla ödenmiştir.²⁶⁵

Leh asıllı Rus tebaasında bulunan ressam Stanislaw Chlebowski saraya davet edilmiştir. 1864 ve 1876 yılları arasında İstanbul'da yaşayan Chlebowski, padişahın arzusu doğrultusunda onun eskizlerinden yola çıkarak askerî konulu resimler yapmıştır.²⁶⁶ Sanatçı 1870'e kadar

---

²⁶⁰ T. Cengiz Göncü, "Osmanlı Sarayında Resim Sanatının Himayesinin Simgesi Olarak Resim Odası ve Görev Alan Sanatçılar", s. 263-277.

²⁶¹ Işıktaş, R.1287/M.1871 Yılı Ceyb-i Hümayun (Ceyb ve Harc-ı Hassa-i Şahane) Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, s. 64.

²⁶² T. Cengiz Göncü, "Osmanlı Sarayında Resim Sanatının Himayesinin Simgesi Olarak Resim Odası ve Görev Alan Sanatçılar", s. 263-277.

²⁶³ Toker, Sultan Abdülaziz Dönemi'nde Osmanlı Sarayı'nda Musiki, s. 77.

²⁶⁴ Ürekli, Leh Asıllı Stanislaw Chlebowski'nin Osmanlı Saray Ressamı Olarak İstihdamı ve Ayrılışı, s. 285.

²⁶⁵ T. Cengiz Göncü, "Osmanlı Sarayında Resim Sanatının Himayesinin Simgesi Olarak Resim Odası ve Görev Alan Sanatçılar", s. 263-277.

²⁶⁶ Ürekli, Leh Asıllı Stanislaw Chlebowski'nin Osmanlı Saray Ressamı Olarak İstihdamı ve Ayrılışı, s. 290.

Sultan Abdülaziz için resim yapmakla görevlendirilmiştir. Chlebowski ayda 5000 kuruş maaş ile 24 Mayıs 1870 tarihinde saray ressamı olarak çalışmaya başlamıştır.²⁶⁷ Bundan sonra Chlebowski yoğun bir şekilde çalışmak zorunda kalmıştır. Padişahın erkek çocuklarına da ders veren ressam, “*yaramaz çocuklar*” olarak tabir ettiği şehzadeler için “*Onlara yatıştırıcı ilaç vermek isterdim*” diyerek ailesine yazdığı mektupta dile getirmiştir. Tören, bayram gibi özel günlerde sabah 4’ten akşam 8’e çalışmasının yanı sıra geceleri de mesai yapmıştır. Böyle zamanlarda padişah, ressamı elmastan bir enfiye kutusu, bir kese altın veya para ile ödüllendirmektedir. Fakat bu kadar yoğun çalışmasına rağmen ailesine yazdığı mektupta maaşının geç verildiğinden bahsetmiştir. 1870 yılında mektuplarda “*Bütün saray yenilendi, sadece ben ve yaverler kaldık*” diye yazmıştır. Önce mâbeyncilerin azledildiğinden sonrasında kendi dahil görevlilerin maaşının verilmediğinden yakınmıştır. Chlebowski annesine ve kız kardeşlerine yazdığı mektuplarda Osmanlı Devleti’nin mali durumunun bozuk olduğundan başka kâtiplerin maaşının yirmi sekiz aydır ödenmediğinden bahsetmiştir.²⁶⁸

1872 yılında Chlebowski hem geç ödenen maaşlar hem de saraydaki yoğun çalışma temposu yüzünden sağlığının bozulduğunu öne sürerek ayrılmak istemiştir. Padişahı hayalperest olarak gören Chlebowski, onun için çalışmayı hapiste yaşamak olarak lanse etmiştir.²⁶⁹ Chlebowski’nin sarayda iki sene devam eden ressamlık görevini sağlık sorununu mazeret göstererek yarım kalmış tablolarını bitirmeden istifa etmiştir.²⁷⁰ Sarayda kaldığı iki sene zarfında maaş olarak toplam 115.400 kuruş ve tabloları için 560.900 kuruş ödeme yapılmıştır.²⁷¹ Saraydan ayrıldıktan bir süre sonra hizmette bulunduğu sürece yaptığı resimler ve resim için kullandığı malzeme için harcanan paraların eksik ödendiğini iddia etmiştir. Bu konudaki şikayetini 1873 yılında Rusya Sefareti aracılığıyla Mâbeyn-i Hümayûn başkâtibine iletmiştir. Ressam iki sene çalışmasına rağmen yapılan hesaplarda görev süresi üç sene olarak yazılmıştır. Aynı belgede çalışma süresi içinde alınan malzemelerin toplam masrafı 1.800 lira şeklinde gösterilmiştir. Ayrıca bu süre boyunca 5 bin Osmanlı altını alacağı olduğunu belirtmiştir.

---

²⁶⁷ Agata Wójcik, *Stanisław Chlebowski, Sultan Abdülaziz’in Sarayında*, (Çev.) Nazan Erbil, Milli Saraylar, 2019, s. 34; T. Cengiz Göncü, “*Osmanlı Sarayında Resim Sanatının Himayesinin Simgesi Olarak Resim Odası ve Görev Alan Sanatçılar*”, s. 263-277.

²⁶⁸ Agata Wójcik, *Stanisław Chlebowski, Sultan Abdülaziz’in Sarayında*, s. 37.

²⁶⁹ Agata Wójcik, *Stanisław Chlebowski, Sultan Abdülaziz’in Sarayında*, s. 49.

²⁷⁰ Ressamın görevinden affını istemesine dair. Bkz. BOA, *MB.İ.*, 27/85, H. 18.07.1289 (M. 23.08.1872).

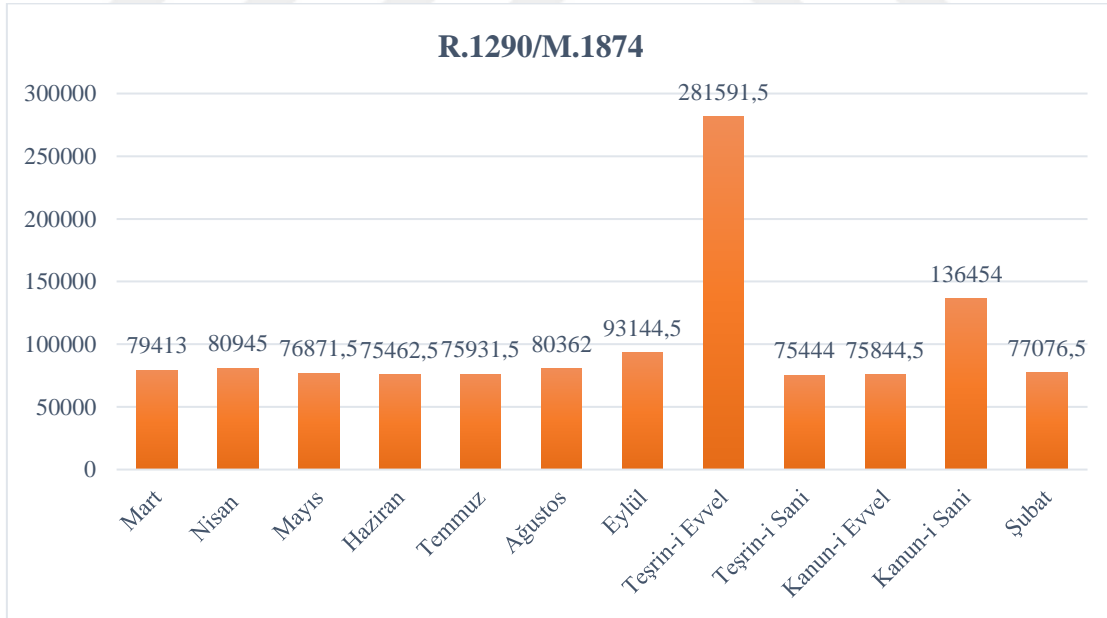
²⁷¹ T. Cengiz Göncü, “*Osmanlı Sarayında Resim Sanatının Himayesinin Simgesi Olarak Resim Odası ve Görev Alan Sanatçılar*”, s. 263-277.

Aradan geçen sürenin hesabı da faiz olarak 1.650 lira tutmuştur. Sonuç itibarıyla toplam 6.650 altının ödenmesini talep etmiştir.²⁷² Saray tarafından ressama beş bin lira olan borçlu olduğu kabul edilmiş bunun üzerine borcun on beş bin kuruşu ödenmiştir. Bu durum sanatçıyı memnun etmemiştir. Daha sonra iki bin frank ve yüz Napolyon altını verilmiştir.²⁷³

3.4. Kutsal Gün ve Aylarda Yapılan İhsanlar

Osmanlı Devleti'nde kutsal gün ve aylarda yapılan harcamalar, hazine için her zaman özel bir yer teşkil etmiştir. Defter üzerinden yapılan incelemelere göre kandil geceleri, Ramazan ayı ve bayramlarda sarayda çalışan görevli sayısında artış yaşanmıştır. Buna bağlı olarak Ceyb-i Hümâyûn harcamalarında artış meydana gelmiştir. Defterde kutsal gün ve aylarda yapılan harcamalar geniş yer tutmaktadır. Din görevlilerine verilen ihsanların yanında, Ceyb-i Hümâyûn hazinesi üzerinden düzenli maaş alan saray çalışanlarına, bayram ikramiyesi niteliğinde harcamalar yapılmıştır. Özellikle Ramazan ayında sarayın tüm masrafı, Ceyb-i Hümâyûn tarafından karşılanmış görünüyor.

Şekil 1: 1869-1876 tarihli Ceyb-i Hümâyûn defterine göre aylık gider dökümü²⁷⁴

²⁷² Ressamın Rusya tebaası aracılığıyla istediği tahsisata dair. Bkz. BOA, *İ.HR.*, 268/16125, H. 08.08.1292 (M. 09.09.1875) Üreklî, *Leh Asıllı Stanislaw Chlebowski'nin Osmanlı Saray Ressamı Olarak İstihdamı ve Ayrılışı*, s. 298.

²⁷³ Agata Wójcik, *Stanislaw Chlebowski, Sultan Abdülaziz'in Sarayında*, s. 51.

²⁷⁴ BOA, *TS.MA.d.*, 9005/1.

Grafikte görüldüğü üzere 1874 yılında yapılan harcamalar normal seyrinde devam ederken, Teşrin-i Evvel ayı içinde hazinenin harcama miktarında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Kanun-i Sani ayında ise Teşrin-i Evvel ayı kadar olmasa da harcama miktarında yeniden artış meydana gelmiştir. 1874 yılı Teşrin-i Evvel'i Ramazan ayına ve Iyd-ı Şerif'e olarak adlandırılan Ramazan Bayram'ına denk gelirken Kanun-i Sani ayı ise Iyd-ı Edha yani Kurban Bayramı'na denk gelmektedir. Özellikle Ramazan ayında Ceyb-i Hümayûn harcamalarında artış yaşanmıştır. Bu durum kutsal gün ve aylarda yapılan ihsan miktarındaki artışa güzel bir örnek oluşturmuştur.

Kameri takvime göre, Rebiyülevvelin on ikinci gecesi Mevlit Kandili'ne denk gelmektedir.²⁷⁵ Rebiyülevvel ayında da padişah tarafından pek çok ihsan bahşedilmiştir. Bu ihsanların sebebi, Rebiyülevvel ayının İslam toplumları için ayrı bir öneme sahip olmasıdır. Çünkü Hz. Muhammed bu ayın on ikinci gününde doğmuştur. Osmanlı padişahları da bugünün önemine binaen inam ve taâmiye adı altında ihsanlar vermiştir. Bu geceye özel mevlitler okutulmuştur. Mevlit Kandili'nde görev alan din adamlarına ihsanlar sunulmuştur.²⁷⁶ Defterde yer alan bilgilere göre kandiller sırasında Mâbeyn-i Hümayûn çalışanlarına da toplam 2400 kuruş ihsan verilmiştir.²⁷⁷

3.4.1. Ramazan Ayı

Osmanlı Devleti'nde Ramazan ayı her zaman coşkuyla karşılanmıştır. Ramazan ayının geldiği ve onu takip eden Iyd-ı Şerif'in bulunduğu zaman dilimi, yıl içinde hazineden en fazla harcama yapılan aya denk gelmiştir. Ramazan ayında sarayın tüm kısımları için yiyecek ve içecek masrafı, Ceyb-i Hümayûn hazinesi tarafından temin edilmiştir.²⁷⁸ Ramazan ayı içerisinde önemli sayılabilecek huzur dersleri, terâvih namazı, Hırka-ı Saadet ziyareti ve Kadir gecesi yaşanmaktadır.

Resmî olarak III. Mustafa döneminden itibaren Ramazan ayının ilk gününden itibaren yapılmaya başlanan Huzur Dersleri'nde, dersi anlatan kişiye mukarrir,²⁷⁹ müzakereci konumda

²⁷⁵ Nebi Bozkurt, "Kandil", DİA, c. 24, İstanbul, 2001, s. 300-301.

²⁷⁶ Işıktaş, R.1287/M.1871 yılı Ceyb-i Hümayûn (Ceyb ve Harc-ı Hâssa-i Şahane) Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, s. 150.

²⁷⁷ BOA, TS.MA.d, 9005/1, s. 53.

²⁷⁸ Kanat, Sultan II. Abdülhamit Döneminde Mabeyn-i Hümayun ve Görevleri, s. 54.

²⁷⁹ Huzur derslerinde ilmîye sınıfının en yetkili görevlisidir. Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. 2, s. 577.

olan kişiye muhâtab²⁸⁰ adı verilmiştir. Mukarririn görevleri arasında seçilen ayet için önceden hazırlık yapmak, ayetin yorumunu beyan etmek, muhâtabların sorularına cevap vermek ve dua ederek oturumu sonlandırmak vardır. Muhâtabın ise seçilen ayetin hazırlığını yapmak, mukarrire ayetle ilgili soru sormak, soruya itiraz etmek ve tartışmak gibi görevleri bulunmaktadır. Mukarrir ve muhâtab için gizlilik esastır. Bu görevlilerin, Ramazan ayı gelmeden ve resmî olarak dersler başlamadan kendi aralarında ders konularını müzakere etmeleri yasaktır. Ancak ders günü konular hakkında müzakere yapılmaktadır.²⁸¹ Görüş beyan etme ve tartışmalar yapıldığı için her dersin mukarrirleri ve muhâtabları farkı olmaktadır.²⁸² Başlangıçta bir mukarrire beş muhâtab gelecek şekilde düzenlenen derslerde zamanla katılım sayısı, ders miktarı ve saatlerinde değişiklik yaşanmıştır.

Ders esnasında rütbesinin derecesine göre sırayla muhâtablar, mukarrirlere soru sormaktadır. Birinci muhatap sualini sorar, mukarririn cevabı bitene kadar ikinci muhâtab suali için beklemektedir.²⁸³ Eğer soru içinden çıkılmaz bir hal alırsa bizzat padişah müdahale etmektedir.²⁸⁴ Ders sonunda katılımcılara gelenek haline gelmiş ihsanlar ve hediyeler verilmektedir.²⁸⁵ III. Mustafa Döneminde yapılan ilk huzur dersine katılan, mukarrir ve muhâtabların her birine 100 kuruş değerinde ihsan verilmiştir. 1846 yılında yapılan huzur dersine katılan, sekiz mukarrire 520'er kuruş, yüz dört muhâtaba ise 500'er kuruş verilmiştir.²⁸⁶ Bu ihsanlar zaman içinde değişikliğe uğramışsa da genelde nâkdi ve bohça şeklinde yapılmıştır. Ceyb-i Hümâyûn hazinesinden mukarrir efendiye hem atıyye hem bohça takdim edilirken muhataplara sadece atıyye bahşedilmiştir.²⁸⁷ Bu haliyle mukarrir, muhâtablardan daha fazla ihsana nail olmuştur.

Sultan Abdülaziz döneminde Ramazan ayı boyunca devam eden Huzur Dersleri, padişahın katılımıyla haftada iki gün ve iki saat sürmüştür. Bu dersler Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede Salonu'nda yapılmıştır. Yüksek bir mindere oturan padişahın karşısında mukarrir ve

---

²⁸⁰ Huzur derslerinde mukarririn sağında ve solunda yer alan, dersi müzakere eden görevlidir. Önceleri "talip", sonra da "muhatap" ismiyle anılmıştır. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 570.

²⁸¹ Mehmet İpşirli, "Huzur Dersleri", *DİA*, c. 18, İstanbul, 1998, s. 441-444.

²⁸² İpşirli, "Huzur Dersleri", s. 441-444.

²⁸³ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 571.

²⁸⁴ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 862.

²⁸⁵ İpşirli, "Huzur Dersleri", s. 441-444.

²⁸⁶ Ömer Kara, "Osmanlı'da Huzur Dersleri Geleneği ve Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 9, S. 18, 2011, s. 529.

²⁸⁷ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 862.

muhâtablar yer almışlardır.²⁸⁸ Deftere göre Huzur Dersleri'ne 8 mukarrir ve 104 muhâtab katılmıştır. Haftada iki gün yapılan derslerde 1 mukarrire karşılık 13 muhâtab düşmüştür. Mukarrirlere kişi başı 1500 kuruş düşerken, muhâtablara ise kişi başı 1000 kuruş ihsan düşmüştür.

Tablo 10: 1869-1876 yılları arasında Huzur Dersleri ihsanları²⁸⁹

Görevli	Kuruş	Sayı
Mukarrir	12000	8
Muhâtab	104000	104
Toplam	116000	112

Ramazan ayı boyunca yatsıdan sonra kılınan namaza terâvih denir.²⁹⁰ Sarayda padişahın katılımıyla kılınan terâvih namazlarında hünkâr imamı ve hünkâr müezzinleri yer almaktadır. Hünkâr imamı, sarayda kılınan beş vakit namazda nöbet şeklinde görev almaktadır. Padişahın, Cuma ve bayram namazlarında gittiği camilerde hükümdar vekili olarak namazları kıldırılmaktadır.²⁹¹ Bunların yanı sıra bayramlarda dua etme ve Hırka-ı Saâdet ziyaretlerinde Kur'an okuma gibi görevleri de bulunmaktadır.²⁹² Yüksek bir maaş alan hünkâr imamına her sene yazlık ve kışlık kıyafet verilirken Ramazan ayında ihsanlar sunulmuştur.²⁹³ İmâm-ı Evvel olarak adı geçen görevliye, yüksek maaş ve ihsanların yanı sıra özel bir sandal tahsis edilmiştir. İmâm-ı Sâni ise üç yılda bir hizmetleri karşılığında ihsan olarak kayık almıştır.²⁹⁴

Hünkâr müezzini ise Has Oda'ya mensup olan, müzik bilgisi ve adabı öğretilerek mesleğe hazırlanan, güzel sesli ve yetenekli gençler arasından seçilmektedir. Hünkâr imamı gibi saraydaki namaz vakitlerinde hizmet veren hünkâr müezzini, padişah terâvih, cuma ve bayram namazı gibi nedenlerle dışarı çıktığında yanında bulunmaktadır. Gidilen camilerde görev yapan müezzin, namaz sırasında okuduğu ilahiler ile halkı coşkulu hale getirmektedir. Başlangıçta Enderun'a bağlı olarak çalışan hünkâr müezzini, 1826 yılında Musika-i Hümayûn kurulduktan

²⁸⁸ İpşirli, "Huzur Dersleri", s. 441-444.

²⁸⁹ BOA, TS.MA.d, 9005/1, s. 53.

²⁹⁰ Saffet Köse, "Teravîh", DİA, c. 40, İstanbul, 2011, s. 482-483.

²⁹¹ Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı, s. 373.

²⁹² Cahit Baltacı, "Hünkâr İmamı", DİA, c. 18, İstanbul, 1998, s. 487-488.

²⁹³ Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. 1, s. 869.

²⁹⁴ Kemal Beydilli, "İmam", DİA, c. 22, İstanbul, 2000, s. 181-186.

sonra bu birimde istihdam edilmiştir.²⁹⁵ Müezzinler özel gün ve gecelerde görev almaları sebebiyle padişah tarafından ihsanlara nail olmuşlardır.

Ramazan ayı boyunca terâvih namazlarında görev yapan İmâm-ı Evvel, İmâm-ı Sâni ve Müezzinbaşı 5000'er kuruş ihsan almıştır. Müneccimbaşı ise Ramazan ayının ilk gününü hesaplayan ve bu aya ait imsakiyeyi çıkaran görevlidir. 1865-1880 yılları arasında müneccimbaşılık yapan Ahmet Tahir Efendi 2400 kuruş maaş almasının²⁹⁶ yanı sıra Ceyb-i Hümâyûn defterinde görüldüğü üzere Ramazan ayında hazırlanan takvim için 500 kuruş ihsana nail olmuştur.

Tablo 11: 1869-1876 yılları arasında terâvih ihsanları²⁹⁷

Görevli	Kuruş
İmâm-ı Evvel	5000
İmâm-ı Sâni	5000
Müezzinbaşı	5000
Müneccimbaşı	500
Toplam	15500

Ramazan ayı içinde yapılan Hırka-ı Saâdet ziyareti sebebiyle bu ayın on ikinci günü görevliler tarafından temizlenen daire, Ramazan ayının on beşinde merasimle ziyarete açılmaktadır. Bu ziyaret için Ceyb-i Hümâyûn defterinde Hırka-ı Saâdet dairesine Ramazan ayının on ikinci günü yapılan ziyaret vesilesiyle has oda kethüdâsı 100 kuruş ve hafız efendiye 360 kuruş ihsan bahşedilmiştir. Ayrıca düğmeci, haymeci, taşçı, kuyumcu, divancı, hasırcı, kurşuncu, terzi ve seyyar esnaftan oluşan 10 kişiye 2910 kuruş verilmiştir. Yine Ramazan ayının yirmi yedinci gecesine tekabül eden Kadir Gecesi sebebiyle Ayasofya Cami'nde Vaiz efendiler tarafından yoksullar için 3000 kuruş değerinde fitre dağıtılmıştır.²⁹⁸

²⁹⁵ Nuri Özcan, "Hünkâr Müezzini", *DİA*, c. 18, İstanbul, 1998, s. 491.

²⁹⁶ Salim Aydüz, *Osmanlı Devleti'nde Müneccimbaşılık ve Müneccimbaşılar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993, s. 225.

²⁹⁷ BOA, *TS.MA.d.*, 9005/1, s. 53.

²⁹⁸ BOA, *TS.MA.d.*, 9005/1.

3.4.2. İyd-ı Şerîf

İyd-ı Şerîf orucun açıldığı Ramazan Bayramı anlamına gelmektedir.²⁹⁹ Türk geleneğinde bayramlar önemli kabul edildiği için her kesim tarafından coşkulu törenlerle kutlanmıştır. Bu törenler sırasında çocuklara hediyeler verilmiştir. Bayramlaşmak amacıyla gelen saray çalışanlarına bahşiş dağıtılmıştır. Masraflı olan bayram ziyaretleri 1845 yılından sonra kaldırılmıştır.³⁰⁰ Buna rağmen saray çalışanlarına maaşları dışında bu günlere denk gelen vakitlerde ihsanlar verilmiştir.

Tablo 12: 1869-1876 yılları arasında İyd-ı Şerîf ihsanları ³⁰¹

Görevli	Kuruş
Nöbetçi	320
Şamdan ve Buhurdan Keşan	320
Avâdan Hademeleri	240
Üçüncü Kapucu	80
Bağdat Kasrı Bekçisi	40
Teberdâr	40
Meydanları tahrir eden	180
Bahçıvan	60
İmam	200
Müezzin	300
Bekçiler Müdürü	45
Dolmabahçe Sarayı bekçi muâvin ve bahçıvanı	580
Çırağan Sarayı bekçi ve muâvini	650
Beylerbeyi Sarayı bekçi ve muâvini	540
Topkapı Sarayı bekçi, muâvin ve bahçıvanı	740
Hırka-ı Şerîf bekçileri	150

²⁹⁹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 107.

³⁰⁰ Özdemir Nutku, "Bayram", *DİA*, c. 5, İstanbul, 1992, s. 263-265.

³⁰¹ BOA, *TS.MA.d*, 9005/1, s. 54.

Toplam	4485
---------------	-------------

Iyd-ı Şerif nedeniyle verilen ihsanları özetlemek gerekirse Harem-i Hümayûn'a 10000 kuruş takdim edilmiştir. Saraylarda bulunan bekçi, muavin, bahçıvan ve su buluculara 2705 kuruş ödeme yapılmıştır. Vekiller ve ulemaya 3250 kuruş ödenmiştir. Hırka-ı Şerif alisine 1780 kuruş ihsan bahşedilmiştir. Hazine-i Hümayûn'da görevli başkâtip 240 kuruş, ikinci kâtip 120 kuruş, üçüncü kâtip 75 kuruş, dördüncü kâtip 60 kuruş miktarında ihsan verilmiştir. Kâtiplerin almış olduğu ihsan oranı mevkilerine göre doğrusal bir eğilim göstermiştir.

3.4.3. Iyd-ı Edha

Tanzimat dönemi ile kaldırılan büyük çaplı bayram şenliklere Sultan Abdülaziz'in 1866 yılında Haliç, Galata Köprüsü ve Sarayburnu'nda yapılan Kurban Bayramı gösterileri ile yeniden başlamıştır. Bu gösteriler sırasında orta oyuncular ve meddahlar halkı eğlendirirken padişahın katılımıyla huzur güreşleri tertip edilmiştir.³⁰²

Kurban Bayramı'nın bir gün öncesine, yevmi arefe veya arefe günü denilmiştir.³⁰³ Bayram nedeniyle arefe gününde yapılan merasim sonrası duacı efendi³⁰⁴ tarafından edilen dualara hep bir ağızdan âmin denilmektedir. Daha sonra yapılan dua için ihsan verilmektedir. Yine imamlara ve hatiplere ihsan bahşedilmektedir. Ceyb-i Hümayûn defterine göre duacı efendi, birinci imam, diğer imamlara ve hatiplere hazine üzerinden ihsan verilmiştir.

Tablo 13: 1869-1876 yılları arasında Arefe günü ihsanları³⁰⁵

Görevli	Kuruş	Sayı
İmâm-ı Evvel	1250	1
İmam ve Huteba Efendiler	36500	365
Duacı Efendi	250	1
Toplam	38000	367

³⁰² Nutku, "Bayram", s. 263-265.

³⁰³ M. Özgü Aras, "Arefe", *DİA*, c. 3, İstanbul, 1991, s. 351-352.

³⁰⁴ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, s. 478-479.

³⁰⁵ BOA, *TS.MA.d*, 9005/1, s. 57.

Iyd-1 Edha'da bazı çalışanlara maaşları dışında ihsan verilirken bazı görevliler ise günün anlam ve önemine binaen ödemelerini almıştır. Ağnâm müdürü ve bıçakçıbaşı gibi görevliler bu duruma örnek verilebilir. Bunlar dışında Iyd-1 Şerîf zamanı verilen ihsanlar ile Iyd-1 Edha ihsanları aynı oranda olmaları bakımından devamlılık arz etmektedir.

Tablo 14. 1869-1876 yılları arasında Iyd-1 Edha ihsanları³⁰⁶

Görevli	Kuruş
Hazine-i Hümayûn kâtipleri	570
Serteberdarân	1000
Teberdarânlar	1015
Topkapı Sarayı ve Kasr-ı Hümayûn Bekçileri	2795
Vekillere hizmet edenler	3250
Bıçakçıbaşı	750
Ağnâm Müdürü	200
Toplam	9580

³⁰⁶ BOA, *TS.MA.d*, 9005/1, s. 57.

SONUÇ

Bu çalışmada padişahın cebi anlamına gelen ve hükümdarın şahsi masraflarının karşılanması amacıyla tutulan Ceyb-i Hümâyûn adlı hazinenin Sultan Abdülaziz dönemi incelenmiştir. Bu hazine Abdülaziz zamanında idari olarak Mâbeyn-i Hümâyûn'a, mali olarak Hazine-i Hassa'ya bağlı bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Ceyb-i Hümâyûn'un ayni ve nakdi pek çok geliri bulunmaktaydı. Sultan Abdülaziz döneminde maliye hazinesi tarafından padişah ve ailesine maaş bağlanmasından dolayı Ceyb-i Hümâyûn gelirlerinin bir kısmında eksilme yaşanmıştır. Bu eksilme sonucu Ceyb-i Hümâyûn tarafından sağlanan bazı saray ihtiyaçları karşılanamaz hale gelmiştir. İhtiyaçların karşılanması için Hazine-i Hassa tarafından tahsis edilen birimler görev almıştır.

Çalışmada Ceyb-i Hümâyûn giderlerini tespit etmek üzere 9005 numaralı defter incelenmiştir. Bu defterden alınan verilerle çalışmada padişahın özel yaşamı hakkında bilgi sahibi olunmak hedeflenmişti. Ancak defter bu konu hakkında yeterince bilgi sunamamıştır. Defterden elde edilen bilgiler doğrultusunda sarayda bulunan bazı kurumlar ve burada çalışan görevliler incelenmiştir. Kurumlar içinde en fazla tahsisat payı Hazine-i Hümâyûn'a ayrılmıştır. Bu kurumlarda çalışan görevlilerin maaş miktarlarında farklılık gözlenmiştir. Örneğin Hırka-ı Saâdet'te çalışan bir hademe maaş olarak 170 kuruş alırken Bâbüssaâde'de çalışan hademe 83 kuruş almıştır. Ayrıca kutsal gün ve aylarda ihsanların arttığı tespit edilmiştir. Özellikle Ramazan ayında, Ceyb-i Hümâyûn harcamalarında diğer aylara nazaran iki kat bir artışın olduğu anlaşılmaktadır.

Konuyla ilgili sosyal mevzulara ilişkin bazı veriler elimizdeki defterden değil başka araştırmacıların çalışmalarından temin edilmiştir. Bu yönde Sultan Abdülaziz, çeşitli alanlarda ihsan adı altında harcamalar yapmıştır. Örneğin şehzade sünneti için ayrılan meblağ o dönem yaşanan bir yangın sonrası yardım amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca padişahın özel ilgisi sonucu resim ve müzik alanında da ihsanlar yapılmıştır.

Sonuç olarak Sultan Abdülaziz döneminde tutulan Ceyb-i Hümâyûn defterleri incelendiğinde hazinesinin bazı saray çalışanlarının maaşlarını karşılandığı, çeşitli afet durumlarında yardım amacıyla kullanıma sunulduğu ve törenlerde bahşiş olarak verildiği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

BOA.TS.MA.e, 613/5; 631/27; 906/1

BOA, TSMAD, 402/1; 9005/1; 372/1; 971/1

BOA. TKSMA, 401/1; 349/1

BOA, MB. İ, 27/85

BOA, HH. İ, 54/12

BOA, HH. D, 859/1

BOA, İ. HR, 266/15942; 268/16125

BOA, İ.DAH, 491/33244

B. Süreli Yayın

Takvim-i Vekâyi, 818, 28 Cemâziyelevvel 1282/19 Ekim 1865

C. Telif ve Tetkik Eserler (Araştırma ve İncelemeler)

Ahmet Cevdet Paşa. (1980). *Ma'rûzât*. (Haz.) Yusuf Halaçoğlu. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Aksüt, A. K. (1944). *Sultan Aziz'in Mısır ve Avrupa Seyahati*. İstanbul: Ahmet Sait Oğlu Kitabevi.

Akyıldız, A. (2017). *Haremin Padişahı Valide Sultan Haremde Hayat ve Teşkilat*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Akyıldız, A. (2003). Mabeyn-i Hümayun. *DİA*, 27. Ankara: TDV. 283-286.

Akyıldız, A. (2010). Şehremini. *DİA*, 38. İstanbul: TDV. 459-461.

Aracı, E. (2006). *Donizetti Paşa: Osmanlı Sarayı'nın İtalyan Maestrosu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Aras, M. Ö. (1991). Arefe. *DİA*, 3. İstanbul: TDV. 351-352.
- Atasoy, N. (1998). Hırka-ı Saadet. *DİA*, 17. Ankara: TDV. 374-377.
- Aydüz, S. (1993). *Osmanlı Devleti'nde Müneccimbaşılık ve Müneccimbaşılar*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Aynur, H. (2009). Surnâme. *DİA*, 37. Ankara: TDV. 565-567.
- Baltacı, C. (1998). Hünkâr İmamı. *DİA*, 18. İstanbul: TDV. 487-488.
- Beydilli, K. (2000). İmam. *DİA*, 22. İstanbul: TDV. 181-186.
- Bilgin, A. (2003). Matbah-ı Amire. *DİA*, 28. Ankara: TDV. 115-119.
- Bozkurt, N. (2001). Kandil, *DİA*, 24, İstanbul: TDV. 300-301.
- Buzpınar, Ş.T., Küçükaşçı, M.S. (1997). Haremeyn. *DİA*, 16, İstanbul: TDV. 153-157.
- Canatar, M. (2002). Kethüda. *DİA*, 25. Ankara: TDV. 332-334.
- Cezar, M. (1972). *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Güven Yayınevi.
- Çağatay, N. (1994). *Güncel Konular Üzerine Makaleler*. Ankara: TTK.
- Çakır, M. (2012). Topkapı Sarayı Hümâyûn: Harem Padişahın Evi, İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi. *Osmanlı Hanedanında Doğum: Velâdeti Hümâyûn*. Bilkent Kültür Girişimi.
- Çakır, S. (1870). Beyoğlu Yangını ve Sonrasındaki İmar Faaliyetleri. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi. İstanbul.
- Çavdar, D. (2015). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mefruşat-ı Hümayun İdaresi*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Danişmend, İ. H. (1972). İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. 4, İstanbul: Türkiye.
- Demiray, G. (2010). *Dolmabahçe Sarayı Arşiv Koleksiyonunda Hazine-i Hassa Defterlerinin Yeri ve Bir Katalog*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Dikme, H. (2012). Osmanlı'da Halkla İlişkiler: Sultan Abdülaziz Dönemi Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 5 (21), 293-205.
- Doğan, A. (2014). R.1286-1288/M.1870-1872 Tarihli Ceyb-i Hümayûn Defterleri'ne Göre Sultan Abdülaziz'in Özel Hazinesi'nin Durumu. *Turkish Studies*. 9. 289-309.
- Emecen, F. (1992). Başbakı Kulu. *DİA*, 5. Ankara: TDV. 126-127.
- Eyice, S. (1991). Babüssaade. *DİA*, 4. Ankara: TDV. 408-409.
- Eyice, S. (1991). Bağdat Köşkü. *DİA*, 4. İstanbul: TDV. 444-446.
- Göğüş, C. (2006). *19. YY. Avusturya Gazeteleri Işığında Osmanlı İmparatorluğunun 1873 Viyana Dünya Sergisine Katılımı*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Göncü, T. C. (2018). Abdülaziz Döneminde Yayımlanan Bir Yangın Tenbihnamesi Üzerine Bazı Tespitler. *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*. 7. 159-169.
- Göncü, T. C. (2006). Beylerbeyi Sarayı'nın İnşa Süreci, Teşkilatı ve Kullanımı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Göncü, T. C. (2012). Osmanlı Sarayında Resim Sanatının Himayesinin Simgesi Olarak Resim Odası ve Görev Alan Sanatçılar. *Milli Saraylar Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi*. 9. 263-277.
- Işıқтаş, E. (2013). *R.1287 / M. 1871 Yılı Ceyb-i Hümayun (Ceyb ve Harc-ı Hassa-i Şahane) Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gaziantep.
- İpşirli, M. (1998). Huzur Dersleri. *DİA*, 18. İstanbul: TDV. 441-444.
- İrez, F. (1989). Yabancı Konukları Ağırlamak. *Tarih ve Toplum*. 12. 59-68.
- Kalfazade, S. (1993). Çırağan Sahil Sarayı. *DİA*, 8. Ankara: TDV. 304-306.
- Kanat, S. (2018). *Sultan II. Abdülhamit Döneminde Mabeyn-i Hümayun ve Görevleri*. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. Erzurum.

Kara, Ö. (2011). Osmanlı'da Huzur Dersleri Geleneği ve Literatürü, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 18. 520-539.

Karadoğan, U. C. (2021). Osmanlı Sarayında Pehlivanların Himaye Edilmesi ve Ceyb-i Hümayun Defterlerine Kaydedilmeleri. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 11, 297-328.

Karal, E. Z. (2011). Osmanlı Tarihi (VII Cilt). Ankara: TTK.

Karal, E. Z. (1999). Osmanlı Tarihi (V Cilt). Ankara: TTK.

Karamursal, Z. (1989). Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler. Ankara: TTK.

Kesgin, Y. (2020). *Ceyb-i Hümayun Defterlerine Göre Osmanlı Padişahları Güreş ve Güreşçiler*. (Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.

Keyvanoğlu, M. C. (2017). 1870 Büyük Beyoğlu Yangını. *OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*. Ankara Üniversitesi Basımevi, 41.

Köse, S. (2011). Teravîh. *DİA*, 40. İstanbul: TDV. 482-483.

Küçük, C. (1988). Abdülaziz. *DİA*, 1. İstanbul: TDV. 179-185.

Nutku, Ö. (1992). Bayram. *DİA*, 5. İstanbul: TDV. 263-265.

Odabaşı, N. (2014). *Mihaliç Çiftlikat-ı Hümayunu ve İdaresi*. (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.

Orhonlu, C. (1998). Hazine. *DİA*, 17. İstanbul: TDV. 130-133.

Özcan, A. (1992). Baltacı. *DİA*, 5. Ankara: TDV. 34-35.

Özcan, A. (1993). Çuhadar. *DİA*, İstanbul: TDV. 381-382.

Özcan, A. (1996). Güreş. *DİA*, 14. Ankara: TDV. 317-320.

Özcan, A. (1999). İstabl. *DİA*, 19. Ankara: TDV. 203-206.

Özcan, N. (1998). Hünkâr Müezzini. *DİA*, 18. İstanbul: TDV. 491.

- Özcan, N. (2006). Muzika-yi Hümâyun. *DİA*, 31. Ankara: TDV. 422-423.
- Özcan, T. (2005). Muhallefat. *DİA*, 30. İstanbul: TDV. 406-407.
- Özlu, Z. (2013). XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İstabl-ı Âmirenin Gelir ve Giderleri ile İlgili Bir Değerlendirme. *Bilig Dergisi*. 65, 259-282.
- Özon, M. N. (1988). Küçük Osmanlıca Türkçe Sözlük, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Öztuna, Y. (1994). Büyük Osmanlı Tarihi, C.6, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Pakalın, M.Z. (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Püsküllüoğlu, A. (1977). *Osmanlıca Türkçe Sözlük*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Sahillioğlu, H. (1993). Ceyb-i Hümâyun. *DİA*, 7. Ankara: TDV. 465-467.
- Söğüt, S. G. (2015). Yeni Belgelerle 1865 Hocapaşa Yangınının Sınırları. *Toplumsal Tarih*. 263. 74-79.
- Tanman, M. B. (2001). Kasr-ı Hümâyun. *DİA*, 24. İstanbul: TDV. 573-575.
- Terzi, A. (1998). Hazine-i Hassa. *DİA*, 27. Ankara: TDV. 137-141.
- Terzi A. (2000). *Hazine-i Hassa Nezareti*. Ankara: TTK.
- Terzi, A. (1998). XIX. Yüzyıl Sonlarında Ebniye-i Seniyye İdaresi (Görevleri ve Teşkilatı). *Tarih Enstitüsü Dergisi*. 16, 109-119.
- Terzi, A. (2011). *Sarayda İktidar Mücadelesi Saray, Mücevher, İktidar*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Toker, H. (2012). *Sultan Abdülaziz Döneminde Osmanlı Sarayında Musiki*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Tunç, M. N. (2013). *Ceyb-i Hümâyun Hazinesi ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi R.1288 (M.1872) Tarihli Ceyb ve Harc-ı Hassa Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*.

(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gaziantep.

Türkmen, M. (2016). Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (Ts.Md. D)'nde: Osmanlıda Güreşçilere Maddi İhsanlar. *Destan-ı Kırkpınar Dergisi, Kırkpınar Kültürünü Tanıtma ve Yaşatma Derneği Dergisi*. 31. 30-32.

Uçan, L. (2019). Dolmabahçe Sarayı'nda Çocuk Olmak: Sultan Abdülaziz'in Şehzâdelerinin ve Sultan efendilerinin Çocukluk Yaşantılarından Kesitler. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 14. 230-258.

Uluçay, M. Ç. (1971). *Harem II*. Ankara: TTK.

Uzunçarşılı, İ. H. (1978). *Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi*. Ankara: TTK.

Uzunçarşılı, İ. H. (1948). *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*. Ankara: TTK.

Uzunçarşılı, İ. H. (1945). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*. Ankara: TTK.

Ürekli, F. (2020). Leh Asıllı Stanislaw Chlebowski'nin Osmanlı Saray Ressamı Olarak İstihdamı ve Ayrılışı. *Tarih Dergisi*. 71. 281-316.

Wójcik, A. (Çev.) Nazan Erbil. Stanisław Chlebowski. Sultan Abdülaziz'in Sarayında. *Milli Saraylar*. 33. 33-51.

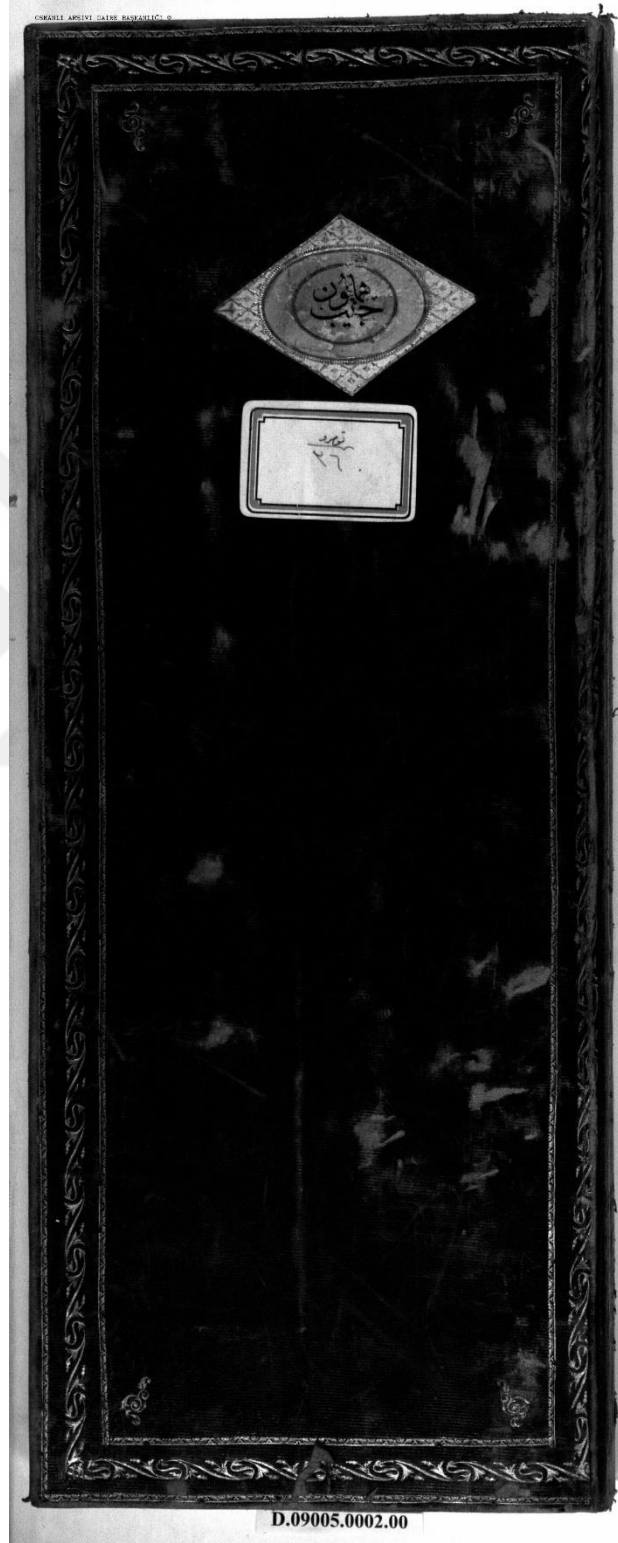
Yücel, A. (2002). Kitabet. *DİA*, 26. Ankara: TDV. 81-83.

EKLER

EK 1. Sultan Abdülaziz'in eskizi üzerinden Stanislav Chlebowski'nin çizimi.

EK 2. Ceyb-i Hümâyûn defterinin kapağı.

EK 3. 1870 yılına ait Ceyb-i Hümâyûn kayıtları.

Yıl	İçerik	Değer
1870	...	...
1871	...	...
1872	...	...
1873	...	...
1874	...	...
1875	...	...
1876	...	...
1877	...	...
1878	...	...
1879	...	...
1880	...	...
1881	...	...
1882	...	...
1883	...	...
1884	...	...
1885	...	...
1886	...	...
1887	...	...
1888	...	...
1889	...	...
1890	...	...
1891	...	...
1892	...	...
1893	...	...
1894	...	...
1895	...	...
1896	...	...
1897	...	...
1898	...	...
1899	...	...
1900	...	...

D.09005.0002.00

EK 4. 1871 yılına ait Ceyb-i Hümâyûn kayıtları.

Yıl	İçerik	Toplam
1871	Mağdûr olanlar...	...
1872	Mağdûr olanlar...	...
1873	Mağdûr olanlar...	...
1874	Mağdûr olanlar...	...
1875	Mağdûr olanlar...	...
1876	Mağdûr olanlar...	...
1877	Mağdûr olanlar...	...
1878	Mağdûr olanlar...	...
1879	Mağdûr olanlar...	...
1880	Mağdûr olanlar...	...
1881	Mağdûr olanlar...	...
1882	Mağdûr olanlar...	...
1883	Mağdûr olanlar...	...
1884	Mağdûr olanlar...	...
1885	Mağdûr olanlar...	...
1886	Mağdûr olanlar...	...
1887	Mağdûr olanlar...	...
1888	Mağdûr olanlar...	...
1889	Mağdûr olanlar...	...
1890	Mağdûr olanlar...	...
1891	Mağdûr olanlar...	...
1892	Mağdûr olanlar...	...
1893	Mağdûr olanlar...	...
1894	Mağdûr olanlar...	...
1895	Mağdûr olanlar...	...
1896	Mağdûr olanlar...	...
1897	Mağdûr olanlar...	...
1898	Mağdûr olanlar...	...
1899	Mağdûr olanlar...	...
1900	Mağdûr olanlar...	...

D.09005.0002.00

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı: Ümmehan Öz

Doğum Yeri ve Yılı:

Yabancı Dili: İngilizce

E-posta:

Eğitim Durumu

Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tarih

Ana Bilim Dalı